

Örebro Universitet
Humaniora, utbildning och samhällsvetenskap
Sociologi

Välfärd, jämställdhet och demokrati

Sociologi avancerad nivå II
Uppsats 15 hp, VT 2009
Författare: Karin Hellfeldt
Handledare: Mikael Carleheden

Abstract

The purpose of the essay is to analyze the welfare state from a gender perspective. Further, the paper analyzes and critically examines three different normative solutions provided by Irish Marion Young, Nancy Fraser and Jürgen Habermas for the realization of a welfare state that includes women.

Habermas argues that the welfare state has created a situation of dependency and state paternalism which reduces both individual and collective self-determination. Young follows Habermas' argument. She argues for a political climate where justice is reduced to the distribution of material goods rather than the elimination of underlying relations of domination and gender specific patterns. Fraser and Young therefore argue that the new client role is female and that the welfare state rests on the heterogeneous nuclear family norm with a male provider which restricts possibilities for women. The Scandinavian welfare model tends to be considered as "women friendly" because of its broad gender debate, well-developed social security that brackens the line between public-private together with a high degree of representation of women in political institutions. What is critical about the Scandinavian model is that it restricts political participation to representation. Rather, what is needed is a model of democracy that gives room for women to discuss in their own voice what their needs are and to use the discussion as a means for broader political debate.

For women to be given such a voice in society, we need a model like Habermas' deliberative democracy with procedural rights. The strength in Habermas' model is that it makes it possible for women to participate in political will-formation through critical rationality. The deliberative rationality makes it possible for women to come together in the public sphere to influence the welfare state, its design and the allocation of resources. Habermas' democracy model has certain shortcomings because it overlooks the gender structures which affect women's access to the public sphere. It is therefore important to understand how rational communication can be achieved in a society that is socially stratified. I argue for a welfare state in which recognition, redistribution and political participation are secured and where women can participate as equals in the public sphere. This is achieved by adopting Fraser concepts of society as consisting of a multiplicity of publics rather than by a single public. It is important however, that the public sphere makes room for groups' particularity and I therefore argue for Youngs' concept of a politics of difference. It also requires an interaction between institutions and political participation through procedural rights. These rights enable women to influence societys' institutions and overcome the client role and gender structures in society.

Key words: welfare, gender, equality, democarcy, Fraser, Habermas, Young.

Sammanfattning

Syftet med uppsatsen är att problematisera välfärdsstaten utifrån ett genusperspektiv. Vidare ska uppsatsen analysera och kritiskt granska tre normativa lösningar på problematiken för att undersöka hur en inkluderande välfärdsstat för kvinnor är möjligt. Uppsatsen utgår från följande frågeställningar:

- Hur exkluderas kvinnor (in)formellt av välfärdsstaten?
- Vilka normativa lösningar ges av Iris Marion Young, Nancy Fraser och Jürgen Habermas för realiserandet av en välfärdsstat som inkluderar kvinnor?

Uppsatsen börjar med att presentera, med hjälp av tidigare forskning, huvuddragen i den problematik som uppsatsen utgår ifrån. Problematiken berör välfärdsstaten som en exkluderande praktik tillsammans med den genusdimension som viss feministisk forskning menar att exkluderingen innefattar. Uppsatsen redogör även för tre normativa lösningar på välfärdsproblematiken. Uppsatsen utgår från de lösningar som presenteras av de samhällskritiska feministerna Nancy Fraser och Iris Marion Young. Även Jürgen Habermas demokratimodell kommer att presenteras. Eftersom inkludering i denna uppsats innebär inflytande i demokratiska processer utgör dessa tre teorier en viktig grund för att förstå hur en sådan tillgänglighet kan bli möjlig inom välfärdsstatens gränser. För att ge ett exempel på ett välfärdssystem som ansetts kommit långt med att bekämpa exkluderingen av kvinnor presenteras den skandinaviska modellen. Eftersom uppsatsen i stor utsträckning bygger på amerikanska och tyska forskare är det viktigt att nyansera bilden genom att lyfta in andra länders debatt gällande problematiken, speciellt med tanke på att välfärdsstatens utformning skiljer sig åt mellan olika länder.

Habermas menar att välfärdsstaten har inneburit en statlig paternalism. Rätten till materiell rättvisa har som bieffekt minskat såväl individuellt som kollektivt självbestämmande vilket förvandlat medborgarna till klienter. Fraser och Young argumenterar för att klientrollen har ett kön, ett kvinnligt sådant, och att välfärdsstaten vilar på föreställningar om den heterogena kärnfamiljen med en manlig försörjare vilket låser fast kvinnor i gamla föreställningar.

Uppsatsen argumenterar för att det krävs en deliberativ demokrati likt den Habermas förespråkar där kvinnor får möjlighet att genom kritisk rationalitet delta i politisk viljebildning. Den diskursiva rationaliteten skulle göra det möjligt för kvinnor att komma samman i den politiska offentligheten för att genom opinionsbildning påverka välfärdsstatens utformning och omfördelning. Habermas demokratimodell har dock vissa brister eftersom den förbiser strukturer, i detta fall könsstrukturer, som genomsyrar och påverkar samhällets institutioner. Kvinnor riskerar att i offentligheten inte bli tagna på allvar eller bli nedtystad av dominerande gruppers föreställningar. Därmed är det viktigt att förstå hur den rationella kommunikationen kan uppnås i ett samhälle som är socialt stratifierat. Jag argumenterar för en modell där såväl erkännande, omfördelning och politisk deltagande i diskursiva offentligheter ska leda till ett brett politiskt deltagande som genomsyrar alla samhällsnivåer. Detta sker enligt min mening via motoffentligheter där forandet av alternativa diskurser leder fram till ett erkännande i den politiska offentligheten och där Youngs tanke om en heterogen offentlighet gör att gruppers partikularitet tas i beaktning. Jag argumenterar även för ett välfärdssystem som likt den skandinaviska modellen erbjuder en utjämnad omfördelning av resurser för att ge män och kvinnor samma alternativ i sina liv.

Innehåll

1. Inledning.....	1
1.1 Bakgrund och problemområde	1
1.2 Syfte och frågeställning	2
1.3 Disposition.....	2
1.4 Teoretisk diskussion	3
1.4.1 Avgränsning	3
1.4.2 Slutledningsförmåga.....	3
1.4.3 Val av litteratur.....	4
1.4.4 Normativ forskning.....	5
2. Presentation av problematiken.....	6
2.1 Välfärdsstaten	6
2.2 Klientrollen	6
2.3 En patriarkal byråkrati	8
2.4 Omfördelningsparadigmet	9
2.4.1. Rättvisa – inte bara omfördelning.....	9
2.4.2 En begränsad debatt	10
2.4.3 Avpolitisering.....	10
3. Teoretiska förslag på lösning.....	12
3.1 Olika rättvisa.....	12
3.1.2 Välfärdsstaten och inkludering.....	13
3.2 Att delta som jämlikar	15
3.2.1 Subaltern motoffentligheter	16
3.2.2 En modern välfärdsstat	17
3.3 En diskursiv demokrati	19
3.3.2 System kontra livsvärld.....	19
3.3.3 Politiska offentligheten	20

3.3.4 Procedurell modell för diskursiv demokrati	20
3.3.5 Procedurella rättsparadigmet	22
4. Den skandinaviska välfärdsstaten	24
4.1 Välfärd i Skandinavien	24
4.1.1 En ”women friendly” nordisk välfärdsmodell	25
4.1.2 Kvinnovänlig, kanske inte jämställdhetsvänlig	26
5. Analys	29
5.1 Könsstrukturer	29
5.2 Skandinavien	31
5.3 Rekonstruera kön	33
5.3.1 Representativ demokrati i Skandinavien.....	34
5.4 Kvinnors inkludering i det stratifierade samhället	36
5.4.1 Maktfria offentligheten	37
5.4.2 Att skapa kontakt	39
6. Slutsats	42
Referenslista	44

1. Inledning

Slår du upp ordet välfärdsstat i Anthony Giddens introduktionsbok till sociologi får du en beskrivning av ett politiskt, administrativt och byråkratiskt system som syftar till att hjälpa utsatta grupper i samhället genom att förse dem med de resurser de saknar.¹ Insatsernas mål är att utjämna orättvisor och sociala brister i samhället. Vidare beskrivs att i välfärdsstaten har staten det primära ansvaret för välmåendet och skyddandet av landets medborgare genom att skapa ett allomfattande skydds nät för individen där de grundläggande rättigheterna blir tillgodosedda.

Att säkra individers jämlikhet och tillgodose deras grundläggande sociala rättigheter är nog också vad de flesta skulle mena att välfärdsstaten syftar till. Om jag frågar personer i min omgivning skulle de flesta anse att välfärdsstatens primära funktion just är att utjämna orättvisor och göra det möjligt för individer att på samma villkor ta del utav samhällets möjligheter. Vad händer då om man skulle vända upp och ner på den här föreställningen och fråga sig om välfärdsstater faktiskt, på samma sätt som de fungerar som en inkluderande praktik, även utesluter grupper. Skulle det vara möjligt att förstå välfärdssystemet inte bara som en praktik som utjämnar orättvisor men som faktiskt även befäster fördomar och låser fast aktörer i utanförskap. Välfärdssystemet är till synes rättvist och ska appliceras lika på alla medborgare. Feminismen har dock flertalet gånger pekat på ojämställda förhållanden där det till synes verkar jämställt. Kanske är det just därför det är så intressant att undersöka välfärdsstaten, en samhällsinstitution som syftar till att skapa rättvister, utifrån kvinnors situation och ställning i samhället som en exkluderad och underordnad grupp.

Kampen för kvinnors möjligheter att göra karriär och att på samma villkor konkurrera på arbetsmarknaden har förts under lång tid. I och med att välfärdssystemet började förse familjer med barnomsorg och föräldrapenning ansåg många feminister att ett steg i rätt riktning tagits. Dessa resurser möjliggjorde att kvinnor bättre kunde och kan delta och ta plats på arbetsmarknaden på samma villkor som män. Välfärdsstaten har därmed av många ansetts utgöra en viktig del i kvinnors kamp för frigörelse. Genom möjligheten att bryta sig loss från beroendet av en försörjande man har kvinnor i ökad utsträckning börjat kunna ansvara för sitt egna liv. Med vad innebär egentligen dessa nya förhållanden och på vilket sätt inkluderar välfärdsstaten kvinnor i samhällslivet?

1.1 Bakgrund och problemområde

Genusmönster utgör en viktig grund för förståelsen av det sociala livet. Ojämställda förhållanden mellan könen genomsyrar såväl offentligheten som det privata livet samtidigt som reformer för att säkerställa inkludering utgör en central del av socialpolitiken. Föräldrapenning, barnomsorg och så vidare är samtliga välfärdsresurser som syftar till att möjliggöra kvinnors inkludering i samhället. Detta har idag lett fram till att materiell rättvisa mellan könen kan anses realiserad (åtminstone i flesta delar av västvärlden). Kvinnor har idag tillgång till samma möjligheter till utbildning, socialt stöd etc som mannen och kan därmed rent formellt anses ha uppnått samma ställning i samhället som mannen.²

Välfärdsstaten når långt in i människors liv genom att påverka de förhållanden under vilka män och kvinnor antar sina respektive roller under olika steg i livet. Välfärdsstaten bidrar

¹ Giddens 2006:306

² Daly & Rake 2003:1ff

även till att konstruera och påverka normer för vad samhället förväntar sig av individen i olika sociala situationer. Regler och förmåner är därmed laddade med antaganden om det sociala livet vilket inkluderar vilka roller som antas vara mer lämpade för män respektive kvinnor.³ Det är således intressant och relevant att undersöka välfärdsstaten i förhållande till genus för att förstå och blottlägga olika könsdimensioner. En sådan blottläggning gör det möjligt att klargöra hur välfärdsstaten bidrar till kvinnors (informella) exkludering i samhället samt vilka möjligheter det finns att uppnå en välfärdsstat som inkluderar kvinnor. En stor del av den tidigare forskningen kring problemområdet undersöker omfördelningen av materiella resurser men det är också viktigt att skapa begreppsramar för att förstå relationen mellan könsstrukturer, demokrati och välfärdsstaten. Ojämlighet mellan könen kan beröra frågor om skillnader i levnadsstandard men fokus i denna uppsats ligger på kvinnors inflytande i demokratiska processer i samhället, det vill säga möjligheten att fullt ut ingå och på samma villkor som män påverka det samhälle de är en del utav.

1.2 Syfte och frågeställning

Syftet med uppsatsen är att problematisera välfärdsstaten utifrån ett genusperspektiv. Uppsatsen kommer att undersöka hur kvinnor informellt exkluderas av välfärdsstaten trots att målet med välfärdspolitiken är att utjämna orättvisor. Vidare ska uppsatsen analysera och kritiskt granska tre normativa lösningar som ges på problematiken för att undersöka hur en inkluderande välfärdsstat för kvinnor är möjligt. Uppsatsen utgår från följande frågeställningar:

- Hur exkluderas kvinnor (in)formellt av välfärdsstaten?
- Vilka normativa lösningar ges av Iris Marion Young, Nancy Fraser och Jürgen Habermas för realiserandet av en välfärdsstat som inkluderar kvinnor?

1.3 Disposition

I *kapitel 1* presenteras uppsatsen syfte dvs att problematisera välfärdsstaten utifrån ett genusperspektiv. Kapitlet innefattar även en teoretisk diskussion där valt tillvägagångssätt presenteras. Uppsatsen empiri utgörs av tidigare forskning inom området.

I *kapitel 2* presenteras med hjälp av tidigare forskning, huvuddragen i den problematik som uppsatsen utgår ifrån, det vill säga välfärdsstaten som en exkluderande praktik. Kapitlet redogöra även för den genusdimension som viss feministisk forskning menar att problematiken innefattar.

I *kapitel 3* redovisas tre normativa lösningar på den problematik som presenterats i föregående kapitel. Kapitlet kommer att utgå från de lösningar som presenteras av de samhällskritiska feministerna Nancy Fraser och Iris Marion Young. Även Jürgen Habermas demokratimodell kommer att presenteras. Eftersom inkludering i denna uppsats innebär inflytande i demokratiska processer utgör dessa tre teorier en viktig grund för att förstå hur en sådan tillgänglighet kan bli möjligt inom välfärdsstatens gränser.

³ Daly & Rake 2003:14f

I *kapitel 4* redogörs för hur välfärdssystemet fungerar i Skandinavien för att ge ett exempel på ett välfärdssystem som ansetts kommit långt i att bekämpa och överkomma ojämställda förhållanden mellan män och kvinnor. Eftersom föregående kapitel bygger på amerikanska och tyska forskare är det viktigt att nyansera bilden genom att lyfta in andra länders debatt gällande problematiken, speciellt med tanke på att välfärdsstatens utformning skiljer sig åt mellan olika länder.

Kapitel 5 utgörs av en analys där den tidigare forskningen som presenterats i uppsatsens tidigare kapitel granskas och diskuteras. Utifrån den tidigare forskningen som presenterats och min analytiska undersökning dras sedan slutsatser för hur en välfärdsstat som inkluderar kvinnor är möjlig.

1.4 Teoretisk diskussion

1.4.1 Avgränsning

Uppsatsen utgår från utvald tidigare forskning. Uppsatsen är teoretisk och därmed har inga egna empiriska studier genomförts. Istället för att genomföra egna empiriska studier används den pågående forskningsdebatten gällande kvinnors villkor inom välfärdsstaten. Jag väljer att i uppsatsen utgå från att jämställdhet innebär inflytande i demokratiska processer snarare än omfördelning av materiella resurser. Utifrån dessa villkor utgår jag ifrån Young, Fraser och Habermas vilka alla är drivande i debatten och vilka samtliga förespråkar ett samhälle där jämställdhet innebär att kunna vara med och påverka samhällsinstitutioner genom demokratiska processer. Eftersom uppsatsen annars riskerar att bli relativt abstrakt, använder jag mig utav den skandinaviska välfärdsmodellen för att förankra problematiken i ett konkret välfärdssamhälle. Jag tyckte även att det var viktigt att ta med den Skandinaviska modellen för att nyansera den bild som ges av de tre huvudteoretikerna eftersom två av dessa skriver med utgångspunkt i den amerikanska välfärdsstaten. Det är även viktigt att lyfta in olika välfärdssamhällen eftersom olika välfärdsstaters utformning skiljer sig mycket åt.

1.4.2 Slutledningsförmåga

För att kunna förstå och tolka den fakta som framkommer av empirisk forskning krävs teoretiska verktyg. Via olika former av tankeoperationer blir det möjligt att tränga sig bakom observerbara fenomen för att analysera ”de icke-observerbara djupare strukturerna som det som vi kan observera på ytan förutsätter”⁴. De teoretiker som jag refererar till i uppsatsen har själva gjort empiriska undersökningar av olika välfärdssamhällen. Fraser har bland annat undersökt det amerikanska välfärdssamhället och Hernes har empiriskt undersökt de skandinaviska ländernas välfärdssystem. När dessa studier är gjorda finns dock en bit kvar att gå. Jag använder mig därför av teoretiker som beskriver hur välfärdssamhället ska lösas och som försöker ge en förklaring till hur vi ska förhålla oss till de empiriska fakta som föreligger. Den könsdimension som jag anser ligger till grund för välfärdssamhället är väl dokumenterad av olika empiriska studier.⁵ Uppsatsens syfte är därför att förklara och förstå vilka grundläggande villkor som ligger till grund för denna exkludering. Den tidigare empiriska forskningen är således grundläggande för uppsatsen men det krävs samtidigt andra begrepp för att förstå relationen mellan de faktan som framlagts. Uppsatsen är på detta sätt beroende av tidigare empiriska undersökningar samtidigt som det krävs vidare begreppslik

⁴ Carleheden 2006:11

⁵ Jmf Fraser 1993, Melby 2008 (ed), Borchorst & Siim 2002, Björneberg & Kollind 2003

förståelse för att förstå den observerade faktans inbördes relation.⁶ Sådan förståelse skapas via olika tankeoperationer. Därför används olika teoretiska förslag på hur inkludering för kvinnor kan nås i välfärdssamhället samt vad välfärdsstatens exkludering innebär.

I min argumentation kommer jag att dra slutsatser från tidigare forskning och pågående debatt om välfärdssamhället för att komma fram till vilka grundläggande villkor som ligger till grund för välfärdsstatens exkludering av kvinnor. Denna form av slutledning kallas retroduktion och innebär att ”man rekonstruerar de grundläggande villkoren för att något ska vara vad det är (...) argumenterar sig fram till de egenskaper som måste finnas för att denna företeelse ska vara möjlig”⁷. Danmark definierar retroduktion som den tankeoperation där man försöker finna de grundläggande villkoren för ett socialt fenomen. Jag försöker i uppsatsen att på detta sätt finna de förhållande som ligger till grund för välfärdsstatens exkludering av kvinnor. Teoretiska begrepp kommer således att abstraheras, reflekteras och kopplas samman för att försöka nå en förklaring till de empiriska fakta som redan existerar, dvs välfärdsstatens exkludering av kvinnor.⁸ Uppsatsen undersöker även förutsättningarna för en inkluderande välfärdsstat genom att Young, Frasers och Habermas begrepp om ett inkluderande samhälle kopplas samman. Uppsatsen kommer på detta sätt leda fram till ett normativt förslag för hur en välfärdsstat som inkluderar kvinnor kan skapas.

Uppsatsen tidsmässiga begränsning och ämnets komplexitet gör det svårt att fullt ut nå upp till uppsatsens syfte. Ett försök att nysta i välfärdsproblematiken kopplat till genus har dock varit uppsatsens främsta syfte. I en situation där såväl tids- som uppsatsens omfång hade fått varit större hade det varit intressant att göra en mer omfattande undersökning av skillnaden mellan olika välfärdssystem samt mer konkret förankrat uppsatsen i olika empiriska exempel.

1.4.3 Val av litteratur

Uppsatsens huvudfokus och utgångspunkt är tidigare forskning och främst då studier kring välfärdsstaten och genus samt normativa lösningar på välfärdsproblematiken. På grund av den tidsmässiga aspekten har jag varit tvungen att begränsa den litteratur jag valt att utgå ifrån. Jag har därför använt mig av såväl sekundär som primärlitteratur. Sekundärlitteratur består främst av vetenskapliga artiklar som berör uppsatsens problemområde. Sekundärlitteraturen har även använts som ett stöd för att förstå den ibland inte så lättgenomträngliga primärlitteraturen.

Det finns mycket skrivet om problematiken, främst inom feminism och sociologi. En stor del av den tidigare forskningen gör dock empiriska studier av den materiella fördelningen i olika välfärdssamhällen. Mitt huvudfokus har istället varit att förstå inkludering inom välfärdsstaten, inte endast som en materiell fördelning, utan även som en tillgång till demokratiska processer. Utifrån denna utgångspunkt föll sig valet på litteratur ganska naturligt. Såväl Young som Fraser är kritiska feminister som skrivit mycket rörande kvinnors exkludering i samhället kopplat till tillgången på politiska rättigheter i välfärdsstaten. Att jag valt att använda mig av Habermas beror på att jag anser honom som en av modernitetens största tänkare och den forskare som med störst framgång förespråkar ett samhälle där demokratiska processer och tillgänglighet utgör grunden för ett jämställt samhälle. Fraser och Young fungerar även som bra komplement till Habermas demokratimodell eftersom de fokuserar på ojämställda förhållanden och kanske främst kvinnors situation i samhället. De

⁶ Jmf Carleheden 2008

⁷ Danmark 2003:361

⁸ Jmf Fraser 1993, Melby 2008 (ed), Borchorst & Siim 2002, Björneberg & Kollind 2003

har även varit framstående och drivande i den debatt som uppsatsen önskar att undersöka. Teorierna komplimenterar på detta sätt varandra eftersom de fokuserar på delvis olika med lika nödvändiga villkor.

1.4.4 Normativ forskning

De teoretiker jag valt att utgå ifrån ägnar sig samtliga åt normativ forskning. De innebär att de inte bara undersöker samhället och försöker förklara olika samhällsfenomen, utan att de även kritiserar samhället och föreslår hur samhället bör organiseras. Normativ teori är således argumentation som ”granskar men också underbrygger olika idéer om hur något bör vara”⁹. Den normativa forskningen erbjuder mig därmed möjligheten att, till skillnad från att bara undersöka och anpassa mig till hur samspelet mellan kvinnor och välfärdsstaten ser ut, erbjuda en tänkbar lösning om hur det bör vara istället.

Uppsatsen behandlar tidigare forskning som undersöker såväl jämställdhet, demokrati som välfärdsstaten. Dessa områden blir svåra att beröra om författaren inte samtidigt förhåller sig till sina egna värderingar rörande dessa begrepp. Habermas, Fraser och Young, som utgör huvudteoretiker i denna uppsats, har samtliga en egen tolkning om vad jämställdhet innebär inom ramen för välfärdsstaten. Uppsatsens slutledning utgår från dessa normativa reflektioner och därför är det viktigt att den förhåller sig till sina egna värderingar under slutledningsprocessen. Carleheden menar att normer och värderingar utgör en grund för hur såväl område som inriktning i studien väljs och att det därmed är viktigt att explicit föra in dem i studieprocessen snarare än att låta uppfattningen om värdeneutralitet dölja dem.¹⁰ Normativa förslag kommer därmed att utgöra en central del av uppsatsen och det är därför viktigt att de underbryggas för att inte studiens giltighet ska skadas.

⁹ Danemark 2003:222

¹⁰ Carleheden 2008:2ff

2. Presentation av problematiken

2.1 Välfärdsstaten

Välfärdsstaten bildades med syfte att reglera den kapitalistiska ekonomin och genom materiell fördelning skapa rättvisa för utsatta grupper. Välfärdsstaten innebär en statlig inblandning i människors liv där materiell service ges till utsatta grupper via neutralt applicerade regler. Välfärdsstaten kännetecknas enligt Young av tre viktiga principer.¹¹ Den första principen innebär att ekonomiska aktiviteter ska vara socialt eller kollektivt reglerade. Den andra principen, som är grundläggande för välfärdsstaten, innebär att medborgarna har vissa grundläggande behov som ska tillgodoses av staten. Den tredje och sista principen innebär att välfärdsstaten ska förkroppsliga formell och procedurell rättvisa i kapitalistiska samhällen och främst då via byråkratisering. Byråkratisering innebär bland annat att individer bemöts lika oavsett personliga attribut såsom familjekontakter, status, kön osv.

Välfärdsstaten växte successivt fram genom politisk kamp riktad mot rika och välbärgade grupper där marginaliserade grupper ställde krav på staten. Idag höjs oroade röster som kräver en reformering av välfärdsstaten eftersom dess omfördelning av service riskerar att stödja olika former av dominans och förtryck. För Young innebär välfärdsstaten en mer human reglering än i ett kapitalistiskt samhälle där den osynliga handen styr marknaden.¹² Samtidigt anser hon att välfärdsstaten, trots sina formella och jämlika mål, riskerar att låsa fast olika grupper i ojämställda förhållanden.

2.2 Klientrollen

Välfärdsstaten har länge varit i fokus för feministisk forskning. Feministisk forskning har återkommande påvisat hur till synes neutrala och opartiska regler i själva verket styrs av dominerande samhällsgruppers egna intressen. Så har till exempel Young tillsammans med Fraser hävdade att de resurser som fördelas mellan samhällets medborgare görs på ett sätt som snarare förstärker än ifrågasätter strukturella ojämlikheter mellan kvinnor och män.¹³

Välfärdssamhället har fått utstå kritik för att ta bort individens demokratiska röst. Detta sker genom att välfärdsstaten på förhand tolkar vilka behov olika grupper har. Fraser anser att eftersom olika bidrags användningsområden är förbestämda förvandlas individen till en klient i samhället.¹⁴ Klientförhållandet leder till att individen hamnar i beroendeställning och i en underordnad maktposition till välfärdsstatens byråkrati. På detta sätt förlorar individen sin privata autonomi och tvingas att uttrycka sina behov i termer av materiell omfördelning. Individen måste således anpassa sina krav i förhållande till redan fastlagda administrativa kriterier för omfördelning. Individen förlorar således sin demokratiska röst och möjligheten att på egen hand formulera krav som går utanför de redan fastlagda ramarna.¹⁵

Experienced situations and life problems are translated into administrative needs; and since the latter are not necessarily isomorphic to the former, the possibility of a gap between them arises.

¹¹ Young 1990:67ff

¹² Young 1990:68ff

¹³ Young 1990, Fraser 1997

¹⁴ Fraser 1993:150

¹⁵ Fraser 1993:152ff

This possibility is especially likely in the “feminine” subsystem, for there, clients are constructed as deviant.¹⁶

Välfärdssystemen tar därmed ifrån individerna dess makt och gör dem till fall av passiva klienter som inte har möjligheten att genom demokratiska processer forma samhället och därmed sin egna situation.¹⁷

Även Habermas anser att välfärdsstaten som lösning på ojämlika fördelningar av resurser har lett till att den offentliga autonomin skadats. Välfärdssystemet har lett till paternalism där staten iklätt sig rollen av förmyndare och anser sig ha möjlighet att främja och beskydda medborgarna bättre än vad de själva klarar av. Välfärdsstaten vill uppnå rättvisa genom att förse medborgare med grundläggande rättigheter för att på detta sätt kompensera medborgarna för materiella ojämlikheter. Moderna välfärdsstater och dess krav på rättvisa leder dock till ett ”överbeskyddande av intressen”¹⁸ vilket minskar såväl det individuella som det kollektiva självbestämmandet. Detta överbeskyddande leder till att välfärdsstaten bestämmer vad som kan anses utgöra rättvisa och avgör därmed genom bl.a. lagar och förordningar innehållet i omfördelningen.¹⁹

Habermas anser att välfärdsstaten på detta sätt är motsägelsefull. Den materiella omfördelningen medför nya möjligheter för medborgarna men skapar samtidigt olika former av beroende. Dessa beroendeförhållanden gör att medborgarna blir till klienter i samhället. Välfärdsstaten är av kollektiv karaktär där grupper ställs mot varandra och där kraven på rättigheter snarare blir till en förhandling mellan olika resurskrav än till en öppen debatt. Den nya kollektiva formen av materiell fördelning gör att individen tvingas anpassa sig till standardiserade mönster. Välfärdsstaten leder således till konformitet vilket gör att kollektiva grupper förlorar sin möjlighet att avgöra frågor utifrån sina specifika intressen. På detta sätt blir medborgarna passiva följare i samhället och ett klientförhållande har skapats. När individen tvingas in i klientrollen görs det utifrån välfärdssystemets premisser. Ingen individ är fri i välfärdsstaten eftersom den materiella tryggheten leder till en annan form av förtryck än tidigare. Det nya förtrycket likställer rättvisa med omfördelning och den paternalistiska staten tränger sig in i människors intimsfär för att tolka olika gruppers behov.

Employing criteria of equal treatment in an attempt to secure an actual quality in living situations and power positions, achieve this goal only under conditions or with instruments that (...) also severely limit the vulnerable areas in which individuals can autonomously pursue a private life plan.²⁰

Välfärdsstaten stärker å ena sidan individens privata autonomi genom att rätten till sjukvård, utbildning, bostad etc. säkerställs. Samtidigt leder dessa kollektiva bidrag till att den offentliga autonomin förminskas och att individen förpassas till passivitet. Habermas menar att den effekt i form av rättvisa som välfärdsstaten önskar uppnå går förlorad och konsekvensen snarare blir den motsatta. Han ger ett exempel på hur föräldrapenningen, som syftade till att få in kvinnor på arbetsmarkanden, gjort att kvinnor idag kan få svårare att få arbete eftersom de förväntas vara frånvarande från arbetet under lång tid för att utnyttja sin rätt till mammaledighet.²¹

¹⁶ Fraser 1993:155

¹⁷ Fraser 1993: 155

¹⁸ Eriksen & Wiegård 2000:194

¹⁹ Eriksen & Wiegård 2000:193ff

²⁰ Habermas 1996b:416

²¹ Habermas 1996b: 420ff

2.3 En patriarkal byråkrati

Trots att Habermas uppmärksammar de motsägande effekterna som välfärdsstatens ingripande kan få, observerar han inte att klientförhållandet riskerar att drabba vissa grupper mer än andra. Fraser menar att Habermas förbiser att den institutionalisering som skett av värdemönster i välfärdsstaten har bidragit till en sexistisk statusordning. Enligt Fraser förmedlar välfärdsstatens institutioner androcentriska normer och värderingar som förhindrar att jämställdhet och lika deltagande uppnås mellan könen. Genom att omfördelningen fortfarande vilar på en könsundertext där kärnfamiljen²² med en manlig försörjare utgör normen, stigmatiseras kvinnor och fräntas möjligheten att fullt ut ingå i samhällets demokratiska processer.²³

He (Habermas) fails to see that the new client role has a gender, that it is a paradigmatically feminine role. He overlooks the fact that it is overwhelmingly women who are the clients of the welfare state, especially older women, poor women, single women with children.²⁴

Fraser menar att välfärdsstaten gör medborgare till klienter men att det även finns en könsundertext denna utvecklingen som Habermas förbiser. Många välfärdssystem är internt dualiserade och könsbestämda och omfattar två grundläggande program. Det ena är manliga socialförsäkringssystem som primärt är knutna till arbetskraften och avsedda att gynna familjens huvudförsörjare. Det andra är kvinnliga hjälpprogram som är inriktade på vad som uppfattas som privata tillkortakommanden dvs. program inriktade på familjer som saknar manliga försörjare eller som gör det möjligt för kvinnor att ansvara för hushållet och barnen. Dessa välfärdssystem är skiljda från varandra och har olika status. Det manliga subsystemet utgör normen och understödjer ett välfärdssystem som utgår från en manlig försörjare i en kärnfamilj där kvinnorna förväntas ta ansvar för större delen av hushållsarbetet och barnomsorgen. De resurser som ges blir till ett stöd för kvinnor som saknar en manlig försörjare (vilket gör att hennes situation stämplas som avvikande) eller för att göra det möjligt för henne att fortsätta bära huvudansvaret för hushållet/det privata.²⁵

Fraser argues that the welfare system is divided into two parts, one primarily for men - unemployment insurance, social security, medicare - the other primarily for women - AFCD, food stamps, medicare etc. (---) This 'gender subtext' rests on the norm that the family does and should contain a male breadwinner and a female mother and housewife, who occupy separate spheres, outside work for men, the home for women.²⁶

Utifrån den heterogena familjnormen tillgodoses välfärdsstatens klienter. Det administrativa moment som Fraser anser ligger till grund för klientförhållanden kräver att individen översätter sina egna livserfarenheter till administrativa behov. Detta bygger således på den manliga heterogena normen. Kvinnorna förlorar därmed möjligheten att på egen hand formulera krav som går utanför denna norm.²⁷ Diskussionen om kvinnors behov är en politisk fråga men genom uppdelningen i ett manligt respektive feminint subsystem hamnar kvinnliga frågor alltmer inom det privata området. Kvinnor ansågs behöva resurser för att kunna fortsätta bära ansvaret för hemmet och därmed infördes exempelvis föräldraledighet.²⁸

²² Heterosexuell familj bestående av en mamma och en pappa

²³ Fraser 1993:130ff

²⁴ Fraser 1993:132

²⁵ Fraser 1993:132

²⁶ Landesman 1988:152-153

²⁷ Fraser 1993:152ff

²⁸ Fraser 1993: 155

Fraser menar att klientrollen har en mer komplex innebörd än vad tidigare studier visat. Det handlar inte bara om en förändring av sambandet mellan den privata och statliga sfären utan också om en förändring av mansdominansens karaktär, dvs. en förskjutning från ett privat till ett offentligt patriarkat.²⁹ Välfärdsstaten har dock en positiv sida då den minskar kvinnors beroende av en enskild manlig familjeförsörjare. Klientrollen har också en negativ sida då den för över beroendet på en patriarkal och androcentrisk byråkrati. Välfärdsstaten kännetecknas således av ett ambivalent förhållande till kvinnors roll och exkludering i samhället. Ambivalensen härrör inte bara från det faktum att rollen har förtingligande verkan. Den härrör också från det faktum att denna roll, genom att den är kvinnlig, vidmakthåller kvinnor i en ny, låt oss säga moderniserad och rationaliserad form av underordning.³⁰

2.4 Omfördelningsparadigmet

2.4.1. Rättvisa – inte bara omfördelning

Young kritiserar det omfördelningsparadigm som använts för att lösa sociala orättvisor eftersom paradigmet begränsat kravet på rättvisa till materiell omfördelning. Feministisk kamp som endast inriktar sig på omfördelning av materiella ting är inte tillräcklig för att säkra kvinnors inkludering i samhället. Det omfördelningsparadigm som Young menar styrtt rättvisedebatten i välfärdssamhällen definierar social rättvisa på följande sätt;

The distributive paradigm defines social justice as the morally proper distribution of social benefits and burdens among society's members. Paramount among these are wealth, income, and other material resources.³¹

Rättvisa handlar enligt Young inte först och främst om omfördelning av materiella ting utan snarare om relationer av dominans och förtryck. Fokus i rättvisedebatter bör därför ligga på de sociala strukturer och processer som skapar och ligger bakom omfördelningsbeslut. Young ser främst två normativa problem med det fördelningsparadigm som styrtt den offentliga debatten. För det första ligger fokus om social rättvisa på omfördelningen av materiella ting, resurser och sociala positioner vilket gör att bakomliggande strukturer förbises.³²

Evaluating social justice according to whether persons have opportunities, therefore must involve evaluating not a distributive outcome but the social structures that enable or constrain the individuals in relevant situations.³³

För det andra menar Young att när materiell rättvisa likställs med social rättvisa riskerar omfördelningen att representera rättvisa som ett statiskt tillstånd snarare än en produkt av sociala relationer och processer. Young menar att så länge fokus ligger på ett så politiskt begränsat begrepp som omfördelning ifrågasätts inte de underliggande strukturer som påverkar arbetsdelning, utbildningssystem, familjesituation osv. Den materiella fördelningen är dock inte helt utan relevans eftersom välfärdsstatens resurser gett människor möjligheten att leva bättre liv.³⁴ Välfärdsamhället är på många sätt mindre förtryckande än andra

²⁹ Fraser 2003:84

³⁰ Fraser 2003:85ff

³¹ Young 1990:16

³² Young 1990:66

³³ Young 1990:26

³⁴ Young 1990:16

samhällsformer. Om materiell brist uppkommer har individen till exempel möjlighet att få dessa försedda av välfärdsstaten.³⁵

Young menar att feminister som tidigare kritiskt undersökt välfärdsstaten inte nått nog långt i sin analys eftersom de i sin kamp endast gjort anspråk på jämlika löner och arbetstillfällen för kvinnor. Young menar istället att vi ska söka oss bortom sådana tillkortakommanden för att radikalt förändra bakomliggande institutioner. Privilegierade grupper och ytliga reformer har skapat hegemoniska socialpolitiska institutioner där olika former av förtryck och dominans skapat nya vägar för elitens intressen. Kvinnors jämställdhet uppnås inte i välfärdsstaten genom att diskutera olika materiella behov vilket dock fokus tenderar att hamna på.³⁶

2.4.2 En begränsad debatt

Den offentliga diskussionen har på detta sätt begränsats till att kretsa kring inkomster, bidrag och skattelättnader samt i vilken utsträckning staten ska gå in och stödja de med mindre tillgångar.³⁷ Rättvisa och lika deltagande bör istället enligt Young bygga på medborgarens möjlighet att uttrycka sina behov. Rättvisa bygger således på att det finns institutioner i samhället som gör det möjligt för individen att uttrycka sina individuella erfarenheter som välfärdsstaten därefter kan anpassa sin omfördelning efter. Förtryck är i sin tur när institutioner systematiskt förhindrar människor från att kommunicera fritt med varandra och när kollektiva grupper på grund av sin sociala tillhörighet hindras från att fritt delta i demokratiska processer. Förtryck kan således innebära en snedfördelning av materiella resurser men begrepp inrymmer mycket mer och sträcker sig bakom frågor som endast berör omfördelning.³⁸

Välfärdsstaten bygger, menar Young i linje med Fraser, på en vedertagen syn där kärnfamiljens struktur ligger till grund. När behovs förses utifrån den heterogena familjestrukturen förloras möjligheten att problematisera och utvärdera sociala relationer som ligger till grund för omfördelningen. Välfärdsstaten förbiser därmed frågor rörande jämställdhet och rättvisa vilket gör att den patriarkala kärnfamiljen fortsätter att vara en förutsättning för formandet av samhällets lagar och socialpolitik.³⁹

2.4.3 Avpolitisering

Genom att begränsa den politiska debatten till omfördelningsfrågor menar Young liksom Fraser och Habermas att medborgarna i kapitalistiska välfärdsstater definierats i termer av klientrelationer.⁴⁰ Sociala konflikter och diskussioner blir till övervägande del inriktade på omfördelningsfrågor och intressegruppers pluralism blir en drivkraft att lösa dessa. Young menar att denna process är både orättvis och avpolitiserande.

This restriction of public debate has led many writers to claim that welfare capitalist society is depoliticized. Through its welfare orientation it constructs citizens as client-consumers, discouraging their active participations ideologically to reinforce this depoliticization.⁴¹

³⁵ Young 1990:73

³⁶ Smith 2008:137

³⁷ Young 1990:19

³⁸ Young 1990:34ff

³⁹ Young 1990:21

⁴⁰ Young 1990:69ff

⁴¹ Young 1990:66

Medborgare samlas och organiserar sig i grupper för att förespråka sina specifika intressen och på så sätt finna stöd i majoriteten. När olika grupper tävlar om rätten till materiell fördelning leder detta enligt Young till att de dominerande med störst tillgångar och medlemsantal vinner framför mindre subgrupper. De dominerande grupperna innehar redan från början ett övertag.⁴² Välfärdsstatens konfliktlösning skiljer således inte mellan själviska intressen och normativa anspråk. Kampen över omfördelningen är enbart en kamp mellan olika resursanspråk och segern avgörs genom att få över så många som möjligt på den egna sidan genom förhandling och effektiva strategier. Dessa strategier leder enligt Young till ”political cynicism” då de tvingar grupper att använda sig av retoriska knep i sitt krav på rättvisa. Denna kamp om materiell fördelning slår sönder normativa krav på rättvisa och gör kraven till själviska önskemål. En politisk demokratisk publik å sin sida löser olikheter och tar beslut genom att lyssna och resonera kring grupperns olika anspråk.

It (equality) refers primarily to the full participation and inclusion of everyone in a society’s major institutions, and the socially support substantive opportunity for all to develop and exercise their capacities and realize their choices.⁴³

När sociala grupper tvingas till att förespråka sina egna intressen i termer av omfördelning blir resultatet en fragmenterad offentlighet. Den fragmenterade offentligheten försvårar möjligheten att undersöka generella mönster av rättvisa. Medborgarna kan inte delta i politiska diskussioner utan att träda in i intressegrupperns kamp om statliga behov. Avpolitiseringsen gör det således svårt att upptäcka institutionella regler och praktiker som stärker dominansförhållanden och framförallt att utmana och förändra dem.⁴⁴

Förtryck omfattar olika former av strukturella orättvisor som är inbyggda i ej ifrågasatta normer, vanor och symboler. Om dessa fortsätter att inte ifrågasättas förs olika antaganden över till institutionella regler och arrangemang. Strukturellt förtryck syftar därmed på den orättvisa som uppstår för kollektiva grupper när omedvetna antaganden och fördomar påverkar byråkratiska hierarkier och marknadsrelationer. Sådana strukturer kan därmed inte elimineras genom att införa lagar eller tillgodose olika grupperns behov genom omfördelning eftersom det pågår en systematisk orättvis reproduktion i samhällets ekonomiska, kulturella och politiska institutioner.⁴⁵

Välfärdsstatens exkludering verkar således höra samman med den materiella omfördelningen samt hur denna omfördelningspolitik avgörs. Såväl Habermas som Fraser och Young anser att den materiella omfördelningen minskat såväl kollektivt som individuellt självbestämmande vilket skapar ett klientförhållande. Fraser och Young argumenterar för att välfärdsstaten vilar på androcentriska normer som är svåra att ifrågasättas eftersom fokus för rättvisedebatten varit att skapa materiella förutsättningar för utsatta grupper. Materiell rättvisa har på detta sätt ersatt politiskt rättvisa, något som de tre teoretikerna menar är en stor brist. Fokus på den materiella rättvisan har tvingat grupper att uttrycka sig i redan fastlagda behovstermer vilket försvårat skapandet av politiska debatter som går utanför dessa ramar. Speciellt problematiskt blir det för kvinnor eftersom omfördelningen, enligt Young och Fraser, bygger på gamla normativa föreställningar om den heterogena kärnfamiljen med en manlig försörjare. I nästkommande kapitel ska uppsatsen därför undersöka vilka lösningar som teoretikerna erbjuder för att bryta klientrollen och skapa kvinnors inkludering i demokratiska processer.

⁴² Young 1990:72

⁴³ Young 1990:73

⁴⁴ Young 1990:72ff

⁴⁵ Young 1990:41

3. Teoretiska förslag på lösning

3.1 Olikhetens rättvisa

Som togs upp i kapitel 2 anser Young att tidigare diskussioner om rättvisa inte tillåtit sociala grupper att ta plats i den politiska offentligheten för att på så sätt förändra sin underordnade ställning. För att social rättvisa ska kunna uppnås krävs att uppmärksamhet riktas mot sociala gruppers olikheter.⁴⁶ Young menar att välfärdsstatens omfördelningsparadigm avpolitiserat offentligheten. Fokus i välfärdssamhället bör således ligga på att återpolitiserat den politiska debatten.⁴⁷

Hittills har den traditionella politiska debatten fokuserat på omfördelning där rättvisa varit likställt med att ge alla lika materiella möjligheter inom existerande (förtryckande) välfärdssystem. Young framhåller dock att det är en skillnad på social- och materiell rättvisa där social rättvisa snarare handlar om att förändra förhållanden under vilka mönster av orättvisor och förtryck uppstår. Välfärdsstaten har genom distributionsparadigmet tagit ifrån individen möjligheten att ifrågasätta och undersöka sådana underliggande strukturer.

There is no forum within the public sphere of discussion and conflict where people can examine the overall patterns of justice or fairness produced by these processes. Nor is it possible to bring the basic structures, assumptions, constraints, and decision making procedures producing the distributive patterns into public discussion, because for the most part these are not effectively public.⁴⁸

För Young sträcker sig begreppet rättvisa längre än omfördelning och rättvisa innebär individens möjlighet att få delta i det offentliga livet. Young förespråkar således ett ”enablement” snarare än ett fördelningsparadigm.⁴⁹ Målet med det nya paradigmet ska vara att överkomma förtryck, inte bara genom att materiella resurser omfördelas, utan också genom att stärka individen och tillåta dem delta i opinionsskapande och offentliga debatter. Young menar att varken liberalismen eller den deliberativa politiken erbjuder adekvata lösningar för att göra det nya paradigmet möjligt. I det liberala paradigmet blir rättvisa begränsat till fördelning och individens gruppkontext förbises. Den deliberativa utgångspunkten leder i sin tur till en alltför ofta påtvingad och accepterad homogenitet. Young är framförallt kritisk till Habermas antagande att det är möjligt att komma samman och rationellt diskutera ”the common good” i politiska offentligheter. Young menar att en sådan utgångspunkt leder till att partikulära grupper tvingas överge och förbise sina egna behov och därmed riskeras de att tystas ner av dominerande föreställningar. Antagandet om överskridandet av det egna målet tillsammans med förnekandet av olikheter är inte lämpligt i det moderna samhället som karakteriseras av hög komplexitet och heterogenitet. Det är felaktigt att i dagens heterogena samhälle utgå ifrån att det finns ett delat intresse som alla individer i samhället kan anamma.⁵⁰ Istället förespråkar Young en ”politics of difference” som involverar en heterogen offentlighet som lyfter fram och skapar kontakt mellan olika grupper, snarare än likställer dem. Young förespråkar en politik där individer diskuterar tillsammans och där anspråk ska försvaras i relation till andra intressegrupper. Det primära målet med diskussionen bör inte vara, till skillnad mot vad den deliberativa demokratin förespråkar, att

⁴⁶ Young 1990:3

⁴⁷ Young 1990:67ff

⁴⁸ Young 1990:73

⁴⁹ Young 1990:40ff

⁵⁰ Young 2000:42ff

uppnå konsensus. Young menar att sociala situationers differentiering leder till att vissa grupper blir lidande. Marginaliserade grupper ska därför behandlas separat från den dominerande gruppen i offentligheten. Hon poängterar bland annat vikten av att låta de marginaliserade grupperna få möjlighet att först föra sin talan och att de privilegierade grupperna lär sig att lyssna. Offentligheten bör således vila på en respekt för pluralistiska livserfarenheter och en attityd av respekt för sociala gruppers olikheter.⁵¹

I criticize an ideal of justice that defines liberation as the transcendence of group difference.

(---) A politics of difference argues, on the other hand, that equality as the participation and inclusion of all groups sometimes requires different treatment for oppressed or disadvantaged groups.⁵²

Jämställdhet mellan könen är därmed endast möjligt om, förutom en rättvis omfördelning existerar, alla former av social exkludering är borttagen. För att kvinnor ska kunna leva jämställt måste de delta i ett samhälle där produktionsbeslut och fördelning bestäms via demokratiska processer. För att sådana demokratiska processer ska kunna realiseras krävs att kvinnor öppnar sig själv till mångfald, deliberation och strävar för att överkomma kulturell imperialism samtidigt som hennes motparter gör detsamma. Först när detta sker kan kvinnor ha kapaciteten och bli stärkta att delta i frigörelsen.⁵³ Jämställdhet kräver därmed jämlikt deltagande i den offentliga debatten. Varje individ ska ha möjlighet att delta i och påverka de institutioner som direkt påverkar deras liv och handlande. Demokratisk debatt ska således styra beslutsfattande i statliga institutioner.⁵⁴

Marginaliserade grupper som står utanför de institutionaliserade intressegrupperna försöker via sociala rörelser att återpolitiserat det sociala livet. Återpolitiseringen innebär att de för givet tagna institutionerna och praktikerna ifrågasätts genom att grupper utmanar fundamentala principer. Ifrågasättande av institutioners strukturer besvaras dock ofta med förändringar i omfördelningen där till exempel feminismens krav om ett slut på patriarkala strukturer lett till föräldrapenning och barnomsorg. Patriarkala strukturen fortsätter dock att existera eftersom förändringen endast sker på en materiell nivå. Könstrukturen förändras inte genom att materiella villkor skapas utan fortsätter till viss del att leva kvar under den nya omfördelningen.⁵⁵

3. 1.2 Velfärdsstaten och inkludering

Velfärdsstaten grundläggande princip är att behandla individer lika oavsett status, ras eller kön vilket ofta anses vara den primära principen för rättvisa. Young menar dock att förtryckta grupper vinner på att utmana den föreställning. För att uppnå inkludering och jämställdhet krävs ibland att vissa förtryckta grupper får specialbehandling. Uppnådd materiell rättvisa leder inte till att sociala olikheter försvinner och när velfärdsstaten utgår från lika behandling blir det svårt att visa hur olikheter strukturerar förtryck och dominans. När man utgår från att alla är lika innebär det att minoritetsgrupperna kommer in i spelet efter att reglerna har satts, efter att normen redan är bestämd. De dominerande intressegrupperna har således störst möjlighet att forma reglerna till vilka andra grupper ska mäta sig.

⁵¹ Stavroy 2001:139ff

⁵² Young 199:157-158

⁵³ Smith 2008:135

⁵⁴ Young 1990:91

⁵⁵ Young 1990:89

Blindness to difference disadvantages groups whose experience, culture, and socialized capacities differ from those of privileged groups. (---) The privileged groups implicitly define the standards according to which all will be measured.⁵⁶

Att behandla alla grupper lika leder även till att de förtryckta grupperna ignorerar det egna specifika med grupper och de behov som de faktiskt har. En politik som istället fokuserar och lyfter fram gruppolikheter har möjligheten att förstärka individen och dess behov. Att uppmärksamma olikheter hos grupper gör det även möjligt att utmana den dominerande kulturen. När kvinnorna får möjligheten att uttrycka sina specifika behov synliggörs den dominerande kulturen och dess normerande verkan i samhället kan ifrågasättas.⁵⁷ Att uppmärksamma olika gruppers behov och ge dem möjlighet till representation gynnar därmed social jämlikhet och ger socialt erkännande. Deltagande i debatter gör det även möjligt att bredda den politiska debatten och uppmärksamma antaganden som annars tas för givet.⁵⁸

Förhållanden är asymmetriska där vissa grupper kommer att dominera men talsituationen ska enligt Young präglas av respekt för de marginaliserade grupperna. Young understryker svårigheterna och begränsningarna med att, trots att man lyssnar, förstå och skapa gemensam förståelse. Asymmetriska sociala positioner försvårar och gör det svårt att lyssna på andra eftersom individer inte förstår vart den andra kommer ifrån. Young anser att individen inte har möjlighet att lösgöra sig från sin subjektiva position för att på så sätt överskrida det egna perspektivet. Sådant beteende leder enligt henne till att andra tystas ner och att olikheternas intressen och makt förnekas. Istället bör offentligheten öppnas upp och erkänna olikheter och tillträde i offentligheten.

A heterogeneous public, however, is a public, where participants discuss together the issues before them and come to a decision according to principles of justice. Group representation, I have argued, nurtures such publicity by calling for claimants to justify their demands before others who explicitly stand in different social locations.⁵⁹

Den större solidariteten kräver därmed faktiskt deltagande av de andra och att gruppers olikhet utgör en resurs i det deliberativa samtalet. Ömsesidig respekt är endast möjligt om vi erkänner att vi aldrig fullt ut kan förstå varandras utgångspunkt. Det är varken möjligt eller önskvärt att människan kan förstå eller sätta sig in i andras ståndpunkter. De andra måste få tala för sig själva och få uttrycka sina behov i sin roll som medlem av en social grupp. Det gemensamma överskridande medvetandet blir problematiskt och till nackdel för socialt förtryckta grupper eftersom dessa är alltför bekanta med risken att bli tystade av experter eller dominanta grupper som anser sig bättre vetande. När vi försöker placera oss i andras situation förlorar individen sin egna partikulära erfarenhet och möjlighet att uttrycka sitt behov. Människan är varken substitut för varandra eller symmetriska. Young menar att en grupp inte definieras av "a set shared attributes, but by a sense of identity"⁶⁰. Den handlar således inte bara om yttre attribut eller ett aggregat av människor för att ett kollektiv ska anses utgöra en grupp. En grupp utgörs snarare av en känsla av tillhörighet och en delad identitet.

Jämlikhet handlar därmed om att skapa ett klimat där de andra accepteras och respekteras. Young efterlyser därmed ett offentligt och institutionellt stöd så att sociala grupper kan organisera sig, reflektera över sina upplevelser och på så sätt uppnå kollektivt bemyndigande.

⁵⁶ Young 1990:165

⁵⁷ Young 1990:194ff

⁵⁸ Young 1990:196

⁵⁹ Young 1990:190

⁶⁰ Young 1990:44

Beslut ska sedan fattas i en miljö där de beslutsfattande är tvungna att lyssna på marginaliserade grupper eftersom strävandet mot inkludering i samhället endast leder till homogenisering. Genom att lyssna på andras erfarenheter lär sig grupper att förstå det större sociala sammanhanget de är en del utav. Att lyfta fram grupperns olikheter innebär dock inte att medborgarna inte har några likheter, ”difference is not total otherness”⁶¹. Det innebär snarare att individer är medvetna om att man inte fullt ut kan förstå den andres utgångspunkt och därmed inte kan sammanfogas till en helhet. Istället innebär det att individer kan lära av varandra just på grund av de andras perspektiv står utanför den egna förståelsen. På detta sätt breddas den kommunikativa debatten och förståelsen vilket gör att individer kan vidga och överskrida sin ursprungliga utgångspunkt. På detta sätt kan grupper placera in sina egna utgångspunkter i en breda förståelse. Förståelse för Young innebär därmed inte en ömsesidig identifikation. Snarare handlar det om;

Understanding another social location can here mean that there has been successful expression of experience and perspectives, so that other social positions learn, and part of what they understand is that there remains more behind that experience and perspective that transcends their own subjectivity.⁶²

Olikheter ska därmed ses som en resurs som gör att politiska debatter kan breddas och isolering mellan olika grupper brytas. Socialt förtryckta grupper måste därför presentera sig själva i ljuset av att deras intressen är unika och inte kan delas universellt. Young argumenterar förr att lösningen på omfördelningsparadigmet således ligger i erkännandet och representationen av grupplikheter i det offentliga.⁶³

Young heterogena demokratiska offentlighet ska erbjuda erkännande och representation för de grupper som är förtryckta, vad hon kallar ”specific representation”.⁶⁴ Sådan representation kräver institutionella mekanismer och offentliga resurser som stödjer självorganiseringen av gruppmedlemmar så de kan uppnå kollektivt *empowerment* och förståelse för den egna kollektiva upplevelsen och vilka intressen samt behov de har. Young menar även att beslutsfattare ska vara tvungna att påvisa att politiska förslag har tagit förtryckta grupperns perspektiv i beaktning. Grupprepresentation ska även grunda sig på ett gruppveto angående specifik politik som direkt påverkar gruppen. Dessa principer ska sedan ske inom ramarna för den öppna heterogena offentlighet som Young förespråkar.⁶⁵ Genom att förespråka att olikheter lyfts fram och sociala grupper ges en plats enligt ovanstående principer vill Young komma förbi problemet med att debatten styrs av privilegierade grupperns prioriteringar och antaganden. Den specifika representationen avbryter en sådan process och ger andra grupper möjligheten att höja sin röst. Young anser också att sådan representation på bästa sätt försäkras att allas, såväl privilegierade som förtryckta grupper, behov och intressen får en plats i det offentliga.⁶⁶

3.2 Att delta som jämlikar

Fraser menar likt Young att för att inkludering av kvinnor ska uppnås krävs att principen om deltagande på lika villkor tillämpas, det vill säga individer ska ha möjligheten att interagera med varandra som jämlikar. För att sådan interaktion ska bli möjligt måste följande premisser uppfyllas.

⁶¹ Young 1996:126

⁶² Young 1996:127-128

⁶³ Stavroy 2001:141ff

⁶⁴ Young 1990:184

⁶⁵ Young 1990:183ff

⁶⁶ Young 1990:182ff

Den första premissen kräver att materiella resurser är fördelade på sådant sätt att alla medborgare garanteras inflytande och oberoende. Detta kräver i sin tur att ojämlikheter som förhindrar sådant inflytande tas bort. För det andra krävs intersubjektivitet vilket innebär en institutionalisering av värdemönster som ger uttryck för allas lika deltagande. Intersubjektiviteten ser till att grupper inte nekas tillträde som fullgoda interaktionspartner och att de erkänns värde för sin partikularitet. Dessa två grundprinciper är bägge nödvändiga för att lika deltagande ska uppnås. Den första principen syftar till distributiv rättvisa (omfördelning) medan den andra lägger fokus på samhällets statushierarkier (erkännande).⁶⁷

Jämlikhet för kvinnor bygger således på både omfördelning och erkännande där den ena principen är lika grundläggande som den andra. Om kvinnor inte får tillgång till resurser som gör det möjligt för henne att delta i det sociala på grund av samhällets ekonomiska strukturer blir omfördelningen snedvriden och en oförsvarbar könsordning resultatet.⁶⁸ Om kvinnor inte anses vara fullgoda interaktionspartners på grund av olika statusordningar i samhället blir erkännandet lidande och får en sexistisk prägel. Detta sker således genom att institutioner förmedlar androcentriska normer och värderingar som förhindrar att jämställdhet och lika deltagande uppnås mellan könen. Ett exempel på detta är enligt Fraser, vilket diskuteras i kapitel 2, välfärdsstaten som stigmatiserar kvinnor och tar ifrån henne möjligheten att ingå i samhällslivet fullt ut genom att motverka att ett ömsesidigt erkännande uppnås.⁶⁹

Fraser har i senare texter börjat talat om en tredje form som kompletterar erkännande och omfördelning, den hon kallar representation vilket innebär rätten till politiskt deltagande. Den nya tre dimensionella modellen är ett sätt att få in demokratisk rättvisa som en kritik mot existerande styrelseskick och beslutsfattandestrukturer.

Representation is not only a matter of ensuring equal political voice for women in already constituted political communities; in addition, it requires reframing disputes about justice that cannot be properly contained within established politics.⁷⁰

Feminismen står därför inför utmaningen att utveckla tre saker samtidigt. För det första krävs välfärdssystem som skapar omfördelningsskydd för kvinnor utan att utgå från androcentriska normer. För det andra måste välfärdsstatens omfördelningspolitik kombineras med erkännandepolitik som uppmärksammar kulturell heterogenitet. För det tredje krävs även att kvinnor ges röst och deltagande i den politiska offentligheten.⁷¹

3.2.1 Subalternerna motoffentligheter

Jämlikhet mellan könen handlar således inte bara om en materiell omfördelning utan även om möjligheten att delta på lika villkor som män i samhällsliga demokratiska debatter.⁷² Inkludering i forandet av opinion är därmed giltig endast i den mån deltagandet sker ”på lika villkor”⁷³. Som framkommit tidigare är dock samhället långt ifrån jämställt och tillgången till offentliga rum blir begränsat för vissa deltagare. Likt Young kritiserar Fraser Habermas eftersom han anser att det är möjligt att i den politiska offentligheten skapa en maktfri kommunikation. Socialt stratifierade samhällen och olika könsnormer gör dock att till

⁶⁷ Fraser 1997:15

⁶⁸ Fraser 2003:236f

⁶⁹ Fraser 2003:240

⁷⁰ Fraser 2008:114

⁷¹ Fraser 2008:113-115

⁷² Fraser 1997:41

⁷³ Fraser 2003:18

exempel kvinnor får det svårt att hävda sig i debatten. Fraser ifrågasätter därför även Habermas när han utgår ifrån tanken om en politisk offentlighet. Istället förespråkar Fraser en mångfald av olika parallella offentligheter.⁷⁴ Dessa kallar hon subalternerna motoffentligheter vilka utgörs av alternativa diskursiva rum där;

medlemmarna av underordnade sociala grupper uppfinner och sprider motdiskurser, vilket i sin tur gör det möjligt för dem att formulera oppositionella tolkningar av sina identiteter, intressen och behov.⁷⁵

Grupper som utestängs från den dominerande offentligheter här därmed möjlighet att forma motoffentligheter för att ifrågasätta och utmana den dominerande diskursen för att på så sätt bredda debatten. Samtidigt som Fraser förespråkar en pluralistisk offentlighet menar hon att det inte innebär en separatistisk tanke. Istället bör snarare de mindre motoffentligheterna ständigt sträva efter att sprida sina argument i den större offentligheten. Motoffentligheterna har således främst två uppgifter; att ge en plats för grupper att stärka sin grupptillhörighet samtidigt som de genom argument ska utmana och bredda det diskursiva rummet.⁷⁶

3.2.2 En modern välfärdsstat

Fraser subalternerna motoffentligheter öppnar på detta sätt upp för ett samhälle där marginaliserade grupper kan forma egna diskursiva rum som kan utmana och vidga den offentliga debatten. Genom dessa motoffentligheter skulle kvinnor kunna omgruppera sig, skapa motargument som sedan kan bli en del av den diskursiva frigörelsen som såväl Fraser, Young samt Habermas anser är grundläggande för ett jämställt samhälle. Förutom möjligheten att delta politiskt och ha tillträde till demokratiska processer genom motoffentligheter, måste kvinnor även få sina ekonomiska och sociala behov tillgodosedda genom en rättvis omfördelning. Välfärdsstaten utgör således en viktig instans i samhället för att åstadkomma en sådan omfördelning. Tyvärr menar Fraser tillsammans med Young att, vilket framkom i kapitel 2, välfärdsstatens omfördelning styrs av gamla normativa föreställningar där den heterogena kärnfamiljen utgör grunden. Fraser förespråkar således att denna normativa grund rekonstrueras för att välfärdsstaten omfördelning inte längre ska påverkas av förtryckande strukturer.

3.2.2.1 Den universella omvårdarrollen

Välfärdssystemet bygger enligt Fraser på antaganden som inte stämmer överens med hur familjer och individer lever sina liv. Därför ger inte välfärdsstaten tillräckligt socialt skydd, speciellt inte för kvinnor. Könsordningen börjar försvagas och alltmer försvinna. Det gamla idealet som centrerades runt familjelön och en manlig familjeförsörjare är inte längre gångbart. Könsordningen som kännetecknar kapitalistiska samhället, och vilken välfärdsstaten centreras kring, antar att människor organiserar sig kring den heterogena kärnfamiljenormen. Trots en förändring i individers levnadsmönster fortsätter de gamla normativa föreställningarna att påverka hur välfärdsstaten fördelar sina resurser.⁷⁷

Fraser menar att feminismen därför bör fokusera på vilken form av könsordning som ska ersätta den gamla normen om kärnfamiljen. Problemet med den gamla välfärdsstaten var att den vilade på normativa grunder som gjort att kvinnor låsts fast i det privata och uteslutits från offentligheten. Fraser anser att analysen av rättvisa mellan könen är ett komplext

⁷⁴ Fraser 2003:151ff

⁷⁵ Fraser 2003:153

⁷⁶ Fraser 2003:153:ff

⁷⁷ Fraser 1997:41

fenomen som hittills varit begränsad till två normativa grundade visioner inom välfärdsstaten, den universella försörjaren eller rollen som vårdare. Fraser å sin sida förespråkar en tredje modell, som överskrider de två tidigare. De två tidigare modellerna förespråkar antingen likhet eller olikhet mellan könen medan Fraser lösning kopplar normativa principer till strategier för att uppnå omfördelning och rättvisa.⁷⁸

”Den universella försörjaren” försöker nå rättvisa för kvinnor inom välfärden genom att göra det möjligt för henne att delta på arbetsmarkanden genom exempelvis barnomsorg. Modellen går ut på att få kvinnor att försörja sig själv. Den andra modellen, ”vårdaren”, försöker uppnå jämlikhet genom att stödja informellt vårdarbete. Kvinnor som har huvudansvar för hemmet eller vårdande av barn ska via denna modell kunna få lön för sitt arbete. Målet är att göra så att olikheterna mellan könen inte blir till en förlust för kvinnor. Ett exempel för detta är att ge lön för arbete i hemmet.⁷⁹ Båda dessa modeller menar Fraser är högt utopiska och skulle inte, även om de realiserades fullt ut, innebära en förbättring av existerande välfärdssystem. Universella försörjaren syftar till att ge kvinnor samma standard som män men misslyckas med att bekämpa androcentriska normer. Vårdaren misslyckas å sin sida med att förespråka jämlik inkomst och förebygga kvinnors marginalisering.

Neither Universal Breadwinner nor Caregiver Parity can actually make good on its promise of gender equality – even under very favorable conditions. (---) Neither model promotes women’s full participation on a par with men in politics and civil society.⁸⁰

Speciellt misslyckas modellerna med att värdera stereotypa kvinnliga sysslor högt nog för att kräva att även männen ändrar på sig. Fraser inför därför en tredje modell som använder sig av de bästa delarna av de två föregående. Fraser kallar den tredje modellen för ”universal caregiver” (universella vårdaren). Den tredje positionen som Fraser förespråkar går ut på att ”induce men to become more like most women are now, namely, people who do primary carework”⁸¹. Modellen förespråkar alltså att män ska ta mer ansvar för hemmet och därmed skulle modellen med den universella försörjaren komma närmare möjligheten att slå hål på androcentriska mönster och ge kvinnorna mer tid att ta del av arbetsmarkanden. På samma sätt skulle modellen vårdaren ges möjligheten att jämställa inkomst och överkomma kvinnors marginalisering.⁸²

Nyckeln för att nå en jämställd välfärdsstat ligger således i att såväl skapa såväl politiskt deltagande för kvinnor genom motoffentligheter tillsammans med en omfördelning som sker i en välfärdsstat där normen om den universella vårdaren styr. Kvinnor kombinerar ofta både försörjning och vårdandet av hem och barn och välfärdsstaten måste försäkra att männen gör detsamma. Samtidigt måste det finnas institutioner som reducerar de svårigheter och överbelastning som dubbelarbetet hittills inneburit för många kvinnor. En sådan välfärdsstat skulle enligt Fraser förespråka jämlikhet mellan könen genom att avveckla den könsmotsättningen som finns mellan rollen som försörjare och vårdgivare. Det skulle innebära att aktiviteter som är separerade från varandra och kodade med normativa könsundertexter, integreras i varandra för att helt rekonstruera synen på kön.

Fraser går inte vidare in på hur den nya könsordningen skulle kunna uppnås men menar att kärnan är att låta bägge könen leva integrerade med varandra, speciellt när det kommer till

⁷⁸ Fraser 1997:40ff

⁷⁹ Fraser 1997:43

⁸⁰ Fraser 1997:60

⁸¹ Fraser 1997:60

⁸² Fraser 1997:61

arbete, hem, politiskt deltagande, det vill säga en involvering i alla delar av det civila samhället. Trots att den nya modellen är långt ifrån realiserad i välfärdsländer, menar Fraser att det är viktigt att föreställa sig ett välfärdssystem där jämlikhet mellan könen faktiskt existerar. En föreställning som måste finnas med som ett ideal för att ett närmande mot jämställdhet ska uppnås.⁸³

3.3 En diskursiv demokrati

Termen offentlig sfär har applicerats inom en rad områden och fyllts med olika betydelser beroende på vart, vem och till vilket område man vänder sig. Fraser såväl som Young ser som ovan nämnt offentligheten som en viktig del för att jämställda samhällen ska realiseras. För Habermas utgör den offentliga sfären en central betydelse för möjliggörandet av demokratiska samhällen och frigörelse. Offentligheten sträcker sig tillbaka till upplysningstidens Europa och det är där Habermas börjar undersöka relationen mellan sociala, privata och politiska rättigheter. Detta är ett projekt som Habermas driver genom hela sin karriär.⁸⁴

Den borgerliga offentligheten utgjordes av en samling privatpersoner som kom samman för att kritiskt resonera kring gemensamma intressen. Dessa privatpersoner bildade en allmän opinion med målet att påverka och kritiskt granska staten. Den borgerliga offentligheten växte fram i och med att det skedde en utspjälkning mellan staten och privatområdet där privata rättigheter inriktade på ägande tillsammans med politiska rättigheter gjorde det möjligt att skapa en relativt oberoende demokratisk offentlig sfär. Framväxten av marknadsekonomi med privatägande där varje familj ansvarade för sin egen försörjning gjorde att den borgerliga klassen kunde träda fram ur det privata området som subjekt för att diskutera gemensamma intressen som de hade i förhållande till staten. I borgerliga offentligheten talar privatpersonerna utifrån sin roll som egendomsägare vilket innebar att de politiska rättigheterna vilade på egendomsrätten. Den borgerliga offentligheten föll dock samman i och med inträdet av en massdemokratisk socialstat där rätten att äga inte längre krävdes för att få tillgång till de politiska rättigheterna.⁸⁵ Istället för att staten begränsades till att skydda de privata rättigheterna blev statens primära uppgift nu att alla individer skulle ha rätt till materiellt välstånd och social rättvisa. Det skedde således en materialisering av rätten i och med välfärdsstaten och massdemokratis begränsning av den politiska offentlighetens betydelse. Politiska rättigheter blev allmänna men förringades samtidigt till några få rösttillfällen. Staten iklädde sig rollen att på förhand tolka medborgarnas behov vilket resulterade i den redan nämnda klientrelationen mellan medborgare och stat. Den åtskillnad som tidigare fanns mellan den politiska offentligheten och staten (det vill säga det politiska systemet) försvann och gjorde att offentligheten förlorade sin autonomi. Ingen av dessa samhällsformer utgör därför enligt Habermas ett adekvat sätt att försäkra medborgarna privata, sociala och politiska rättigheter.⁸⁶

3.3.2 System kontra livsvärld

Habermas utgår från en tvådelad teori där samhället är uppdelat i livsvärld och system. De två olika delarna styrs av olika sociala logiker. Systemen syftar till att avlasta livsvärlden genom att det i allt mer komplexa samhällen finns ett behov av koordinerande och reglerande system. Systemen styrs sig själva, bakom ryggen på medborgarna genom styrmedlen pengar och makt. I livsvärlden sker personliga och politiska interaktioner där kommunikativt handlande i

⁸³ Fraser 1997:59ff

⁸⁴ Meehan 1995:2f

⁸⁵ Habermas 1984:37ff

⁸⁶ Carleheden 2007:111-112

bästa fall styr. Pengar och makt försöker att bli styrmedel även i livsvärlden, sk kolonisering, vilket hotar att forma interaktionerna och det kommunikativa handlandet.⁸⁷ Målet med Habermas samhällsteori är att skapa integrationsmekanismer som gör det möjligt för systemen att fungera efter sin egen logik utan att de tränger in och koloniserar livsvärlden. Systemen bör begränsas till sin inre logik vilket gör dem mer effektiva i avlastningen av livsvärlden. Denna avlastning gör således att aktören i större utsträckning kan ägna sig åt det kommunikativa handlandet och möjligheten att skapa en politisk offentlighet.

3.3.3 Politiska offentligheten

Med hänvisning till den diskursiva⁸⁸ demokratin understryker Habermas betydelsen som argumentering har för att nå gemensamma ståndpunkter och för att fatta demokratiska beslut. Människan är i grund och botten en språklig varelse och språket utgör det mest grundläggande verktyget för social handling och för en frigörande politik.⁸⁹ Kommunikationen förutsätter att olika frågor behandlas i den politiska offentligheten till vilken alla medborgare har tillgång. I egenskap av det goda argumentet uppnås sedan konsensus.

Den kommunikativa handlingen gör det möjligt för medborgare att nå gemensam förståelse och komma till samförstånd. Det är i den politiska offentligheten som den kommunikativa handlingen kan skapa allmän opinion vilka kan påverka systemen. På så sätt kan medborgarna bli medförfattare i samhället.⁹⁰ Offentligheten är skild från systemen logik och styrs därmed inte av makt eller pengar utan snarare av debatt och argumentation. För att skapa fungerande rationella resonemang menar Habermas att det krävs öppna, kritiska samtal mellan jämställda individer där samförstånd snarare än egna preferenser styr.

Om kommunikativt handlande talar jag, när de delaktiga aktörernas handlingar inte koordineras via egocentriska framgångskalkyler utan via uppnåendet av inbördes förståelse. I kommunikativt handlande är deltagarna inte primärt inriktade på egen framgång utan på inbördes förståelse.⁹¹

Möjligheten till demokratiska samhällen ligger således i det fria kommunikativa handlandet där jämställda medborgarna fritt kan argumentera och lösa in olika giltighetsanspråk för att nå det gemensamma målet, dvs fredlig lösning på ett kollektivt problem. Den gemensamma lösningen bygger på en förnuftig argumentation där de olika giltighetsanspråken motiveras och försvaras. För att skapa fungerande rationella resonemang menar Habermas att det krävs opartiskhet och att deltagarna ifrågasätter och överskrider sina egna preferenser samt att politikens offentlighet är genomtränglig för omgivande kommunikationer. Det civila samhället möjliggör det fria kommunikativa handlandet. Samtalens mål är således att komma fram till det gemensamma bästa och att genom det goda argumentet skapa en allmän opinion som via röstandet kan påverka systemen och lagen. Den ideala talsituationen utgörs därmed av en kommunikativ symmetri där alla talare har lika rätt att obehindrat framföra argument. Beslut är således legitima när de fått gemensamt stöd i den fria diskussionen.⁹²

3.3.4 Procedurell modell för diskursiv demokrati

I *Between facts and norms* argumenterar Habermas för den betydelse som olika rättsparadigm har för att uppnå demokratiska samhällen. För Habermas uttrycker rättsparadigm inte bara

⁸⁷ Habermas 1992:4443

⁸⁸ Habermas använder sig växlande av begreppen diskursiv och deliberativ demokrati men tycks inte skilja dem åt teoretiskt. Jag gör därför ingen skillnad mellan begreppen.

⁸⁹ Habermas 1992:442ff

⁹⁰ Habermas 1992:442ff

⁹¹ Habermas 1996a:100-101

⁹² Eriksen & Widegård 2000:222ff

lagen utan även den normativa uppfattning som dominerar i ett samhälle. Samhället har tidigare dominerats av de två olika rättsparadigm, det liberala rättsparadigmet och det socialstatliga (välfärdsparadigmet). Habermas anser att inget utav de två är tillfredsställande utan önskar finna en mer adekvat lösning i ett tredje rättsparadigm, det procedurella. Det liberala rättsparadigmet försåg individen med negativa rättigheter vilket garanterade denne individuell frihet ifrån statens inblandning, bland annat genom att skydda individens personliga rättigheter. Staten garanterade således medborgarna ett skydd mot statens inblandning. Lagen upprättades inom det liberala paradigmet för att förse individen med frihet så att medborgarna själva kunde forma sin livssituation innanför lagens ramar. Den liberala modellens grundantagande är dock inkorrekt eftersom den utgår ifrån att marknadsmekanismer och ekonomin är en maktfri sfär vilket Habermas menar inte stämmer. Den utelämnar individen att själv uppnå sina egna intressen så rationellt som möjligt.⁹³ Den liberala demokratiska modellen bygger även på en aggregering av åsikter, det vill säga en ihopsamling av preferenser genom exempelvis röstning.⁹⁴ Demokratiska beslut är därmed de beslut som på bästa sätt motsvarar majoritetens önskemål. Demokratin begränsas därmed genom att individer isolerat från varandra lägger sin röst eller genom att olika intressegrupper förhandlar i olika frågor. Habermas förespråkar istället en modell där resonemang, det vill säga diskurs, skapar legitimitet och där det är möjligt att i kraft av det goda argumentet övertyga och omvandla individuella preferenser.

Välfärdsparadigmet å sin sida uppstod som en respons på den kritik som den liberala modellen fått utstå. För rätten och möjligheten att göra som individen önskar krävs att lagen garanterar invånarna lika behandling i form av materiell jämlikhet. Välfärdsparadigmet syftade därmed till att garantera medborgarna en mer rättvis fördelning av sociala tillgångar. Skiftet gick således från ett liberalt rättsparadigms individualistiska syn där staten gav ramarna för privata aktiviteter till en fördelande välfärdsstat. Välfärdsstaten fördelar service och möjligheter genom att garantera anställning, säkerhet, sjukvård, utbildning och andra grundläggande delar i livet. Genom denna fördelning riskerar dock välfärdsstaten att försvaga den privata autonomin som den syftar till att stärka och det klientförhållande som togs upp i kapitel 2 uppstår. Statens kontroll blir för stark och riskerar att hämma friheten snarare än gynna den.⁹⁵

Båda paradigmen är därmed fokuserade på hur statens ska garantera individuell autonomi. De två paradigmen skapar autonomi antingen genom att medborgarna på egen hand förvärvade egendom på marknaden eller genom välfärdsstatens omfördelning. Denna fokus leder till att de missar den koppling som Habermas menar finns mellan privat och offentlig autonomi. De två paradigmen fokuserar på vilken form av materiell grund som ska förekomma för att uppnå lika status hos lagens adressater. De båda paradigmen missar dock den betydelse som politiska offentlighetens autonomi har för möjliggörandet av den diskursiva rationaliteten. De olika paradigmen gör snarare individen till adressater än författare. Autonomi uppnås endast om aktörerna förstår sig själva som både författare och adressater till lagen.⁹⁶ Habermas anknyter här till det ovannämnda begreppet diskursiv demokrati vilket understryker den betydelse som gemensamt övervägande via rationell kommunikationen har, för att nå gemensam opinion och fatta kollektiva beslut. För Habermas handlar demokrati alltså om en kollektiv viljebildning i den politiska offentligheten där den kommunikativa rationaliteten

⁹³ Habermas 1996b:399

⁹⁴ Elster 1998:2ff

⁹⁵ Eriksen & Widegård 2000:140ff

⁹⁶ Habermas 1996b:397f

skapar grunden för medborgarna att nå fram till gemensamma lösningar och det är i den politiska offentligheten som folkbildningen kommer till stånd.⁹⁷

3.3.5 Procedurella rättsparadigmet

Habermas vill därmed införa ett tredje rättsparadigm som möjliggör den diskursiva demokratin. Förutom de liberala och välfärdsstatliga paradigmen tar Habermas avstamp i den republikanska modellen. Den republikanska modellen framhåller betydelsen av politiskt deltagande för möjligheten till frihet medan det liberala menar att friheten ligger i de individuella rättigheterna. Den republikanska modellen;

... garanterar inte frihet från yttre tvång utan möjligheten att delta i en gemensam praxis, genom vilka medborgarna först kan göra sig till det som de vill vara – politiskt ansvariga subjekt i en gemenskap av fria och lika personer⁹⁸

På detta sätt undviker Habermas liberalismens aggregationstanke och den gemensamma överläggningens får istället utgöra kärnan för demokratiska beslut. Viljebildningen i den republikanska modellen vilar dock på vissa givna etiska värden medan Habermas utgår från procedurella villkor. Problemet med den republikanska modellen är enligt Habermas att den bygger på normativa värderingar där det sker en ”etisk insnävning av den politiska diskursen”⁹⁹. Den republikanska modellen bygger således på en gemenskap som hålls samman av värdeföreställningar och solidaritetsnormer. Habermas deliberativa demokrati styrs istället av det goda argumentet samt kommunikationsförutsättningar, dvs procedurella villkor, som gör den rationella kommunikationen möjlig. Den republikanska modellen sätter även den politiska autonomi framför den individuella, något Habermas anser är en brist.¹⁰⁰

Nyckeln till en procedurell förståelse av lagen ligger i en legal ordning som ”equally secures the co-original private and political autonomy of its citizens” samtidigt som denna autonomi ”owes its legitimacy to the forms of communication in which alone this autonomy can express and prove itself.”¹⁰¹ Förutom autonomi kräver den procedurella modellen att den rationella kommunikationen ges utrymme att verka och skapa opinionsbildning. Eftersom den tidigare liberala styrningen inte kunde garantera privat autonomi och den socialstatliga hotade den autonomi den skulle skydda, tar Habermas hjälp av den republikanska modellen. Den republikanska modellen får stå som modell för hur medborgarnas politiska viljebildning ska göra medborgarna till författare av lagen. Habermas opinionsbildningsprocess bygger dock på, till skillnad från den republikanska, procedurella villkor snarare än etiska värden. Frihet för Habermas utgör rätten till den politiska viljebildningsprocessen och i institutionaliseringen av procedurella processer, det vill säga, institutionaliserade platser för medborgarna att föra rationella kommunikationer. Från det liberala paradigmet plockar Habermas den skiljelinje som görs mellan civila samhället och de ekonomiska och politiska systemen men där Habermas väljer att poängtera den politiska betydelsen av de autonoma offentligheterna snarare än aggregering av åsikter. Från liberala paradigmet tar han även betydelsen av att den individuella autonomi måste säkras för att politisk autonomi ska uppnås.

Vad som kvarstår är därmed ett procedurellt rättsparadigm för deliberativ politik som sätter åsiktsbildning i centrum men där liberalismens uppdelning av stat och samhälle gör det

⁹⁷ Eriksen & Widegård 2000:143ff

⁹⁸ Habermas 1997:78

⁹⁹ Habermas 1997:82

¹⁰⁰ Habermas 1997:83

¹⁰¹ Habermas 1996b:409

möjligt för en politisk offentlighet att genom rationell kommunikation ägna sig åt informell åsiktsbildning som;

”utmynnar i institutionaliserade val och legislativa beslut, genom vilka den kommunikativa alstrade makten transformeras till administrativ användbar makt”¹⁰²

Den institutionaliseringen av rättsliga procedurer som garanterar medborgarnas möjlighet att komma samman garanterar inte förnuftiga beslut, utan möjliggör snarare rationalitet. Habermas vill således med sin procedurella modell försäkra att rättvisa procedurer för kollektivt beslutsfattande finns tillgängligt i samhället. Rationell argumentation ligger till grund för att uppnå enighet samtidigt som individuella rättigheter försäkras för att medborgarna på ett självständigt sätt ska kunna använda sin politiska frihet. Den politiska offentligheten består av ett maktfritt rum för opinionsbildning där medborgare i egenskap av författare påverkar beslutsfattande och lagen. Demokrati och frihet sträcker sig således mycket längre än till rösträtt i folkval eller att yttrandefrihet försäkras. Aktivt deltagande på andra sätt i det politiska livet är istället grundläggande och argumentering snarare än aggregering bör styra demokratiska beslut.¹⁰³

Såväl Young som Fraser och Habermas anser att tillgången till politiska offentligheter och den gemensamma viljebildningen är målet för demokratiska samhällen. För att skapa inkludering av kvinnor krävs ett brett politisk deltagande där argumentation utgör grunden. Fraser och Young menar dock att Habermas diskursiva modell inte är tillräcklig eftersom den inte tar hänsyn till att samhället är stratifierat. De strukturer som genomsyrar samhället riskerar att påverka den offentliga debatten och drabba vissa grupper negativt. Kvinnors inkludering behöver således något mer än fria offentligheter i Habermas mening eftersom sådana offentligheter riskeras att påverkas av könsnormativa antaganden. Young menar därmed att det krävs en *politics of difference* som lyfter upp olikheter i offentligheten. Fraser kritiserar även hon Habermas för att han förbiser betydelsen av kön och hon förespråkar istället en heterogen publik där subalternerna motoffentligheter gör det möjligt för kvinnor att skapa motdiskurser för att ifrågasätta olika könsstrukturer. I nästkommande kapitel ska de skandinaviska ländernas välfärdssystem redogöras. De skandinaviska ländernas välfärdssystem framhålls ofta som en förebild i kampen för jämställdhet. Den skandinaviska modellen gör det därför möjligt att, senare i analysen, jämföra de normativa lösningarna som presenterats i detta kapitel mot ett så kallat kvinnovänligt välfärdssamhälle. På så sätt kan uppsatsen undersöka om den skandinaviska välfärdsmodellen täcker in välfärdsproblematiken som presenterades i kapitel 2 samt vilka brister som utifrån de normativa lösningarna som presenterats i detta kapitel fortfarande kvarstår i Skandinavians välfärdssamhälle.

¹⁰² Habermas 1997:89

¹⁰³ Eriksen & Weigård 2000:147ff

4. Den skandinaviska välfärdsstaten

4.1 Välfärd i Skandinavien

Young, Fraser och Habermas skriver samtliga med utgångspunkt från andra välfärdssystem än det skandinaviska. Fraser och Young utgår från det amerikanska välfärdssystemet vilket inte alltid är applicerbart på andra typer av välfärdssamhällen. Habermas skriver med utgångspunkt från det tyska samhället vilket även skiljer sig från det amerikanska. För att nyansera debatten kommer därför den skandinaviska välfärdsmodellen att presenteras. De skandinaviska länderna anses ha kommit långt i kampen för jämställdhet. Det är således intressant att sätta den skandinaviska välfärdsmodellen i relation till de normativa lösningar som gavs i kapitel 3.

Ambitionen att nå jämlikhet mellan könen har varit mer explicit uttalad och applicerad i Skandinavien än i andra länder i världen, vilket bland annat lett till ett idag väl utvecklat välfärdssystem. De skandinaviska ländernas välfärdssystem har, trots att skillnader finns, generellt mer likheter av vad det finns skillnader. Det är därför möjligt att prata om den ”Nordiska modellen” vars huvudfokus har legat på familjelag och könsrelationer. Det som är karakteristiskt för den nordiska modellen är individualism kombinerat med ett statligt ansvar för den gemensamma välfärden genom sociala reformer och en nära interaktion mellan staten och det civila samhället.

In sum, we are talking about a political culture in which it was a state responsibility to reform society, relying on the active participation of the citizens.¹⁰⁴

Trots en lång tradition av jämställdhetspolitisk råder fortfarande skilda förhållande mellan män och kvinnor, exempelvis på arbetsmarkanden som är mycket könssegregerad i Skandinavien. Upprepade undersökningar visar att kvinnor lever i en sämre social och ekonomisk situation än män.¹⁰⁵ Trots att Skandinavien kvinnors har högt deltagande på arbetsmarkanden är den vertikala och horisontala segregationen bland den högsta i världen och trots att män tar mer ansvar för hushållsarbete och barnomsorg, har fortfarande kvinnor huvudansvaret för hushållet. Studier av svenska förhållanden visar till exempel att kvinnor genomför i snitt 21 timmar hushållsarbete i veckan i jämförelse med männens 5 timmar. För förvärvsarbetet är kvinnors arbetsvecka 34 timmar och mannens arbetsvecka 40 timmar.¹⁰⁶ Denna paradox har lett fram till två olika inställningar till Skandinavien välfärdssystem. Den norska forskaren Helga Hernes har karakteriserat den skandinaviska välfärdsstaten som kvinnovänligt och menar att kvinnor tack vare välfärdsservice inte tvingas välja mellan arbete eller familj i Norden. Svenske Yvonne Hirdman anser dock att den skandinaviskt välfärdsstaten fortsätter att segregera könen via ett hierarkiskt könssystem. Empiriska siffror om den könssegregerade arbetsmarkanden och kvinnors huvudansvar för familjen och hushållet pekar dock mot att välfärdens institutionaliserade könsneutralitet i Skandinavien inte fått motsvarande effekt i mäns och kvinnors sociala handlande.¹⁰⁷

¹⁰⁴ Melby, Ravn & Wetterberg 2008:5

¹⁰⁵ Jmf Björneberg & Kollind 2003, Melby, Ravn & Wetterberg 2008

¹⁰⁶ Björneberg & Kollind 2003:16

¹⁰⁷ Melby, Ravn & Wetterberg 2008:8ff

4.1.1 En "women friendly" nordisk välfärdsmodell

Under 1970-80 talet när många krafter kämpade för att inkludera kvinnor i arbetskraften, antogs ett antal politiska handlingssätt för att stärka kvinnors tillgång till det offentliga området. Denna utveckling kännetecknades i Norden av 'en passion för jämlikhet' och i samband med detta utvecklades av Hernes tanken om det "women friendly" skandinaviska välfärdssystemet. Hernes conceptualiserade den skandinaviska välfärdsmodellen och menar att modellen innebar en statusutjämning som gjorde det möjligt att omvandla länderna till kvinnovänliga och jämställda samhällen. Fokus i Hernes välfärdsmodell ligger på betydelsen av offentliggörandet av reproduktion och kvinnors valmöjligheter i jämförelse med mennens.¹⁰⁸

A women-friendly state would not force harder choices on women than on men, or permit unjust treatment on the basis of sex. In a women friendly state, women will continue to have children, yet there will also be other roads to self-realization open to them.¹⁰⁹

Konceptet om den kvinnovänliga välfärdsstaten bygger på en stor vision om jämlikhet mellan könen som kombinerar sociala rättigheter för kvinnor tillsammans med politiska inkludering. Hernes inställning till den nordiska välfärdsmodellens potential bröt således mot den tidigare relativt pessimistiska syn som dominerat feminismens tankar om välfärdsstaten där marginalisering och beroende av en patriarkalisk stat ansågs bli resultatet. Ett exempel på detta är den beskrivningen som gjorts att såväl Fraser och Youngs och som redogjordes i föregående kapitel. Den nya optimismen och tilltron till välfärdssystemen ansågs vara ett resultat av kvinnors politiska mobilisering underifrån tillsammans med en institutionalisering av jämlikhet ovanifrån. Kvinnor har blivit *empowered* som ett politiskt subjekt genom institutionalisering av jämlikhet mellan könen och välfärdssystemen som ett instrument för kvinnors förbättrade situation som arbetare, mammor och medborgare.¹¹⁰ Den nordiska modellen antog välfärdspolitik som gav generösa föräldraledigheter, omfattande barn- och äldreomsorg tillsammans med en relativt hög politisk representation av kvinnor i politiska institutioner vilket gav dem möjligheten att påverka politiska system. Hernes menar således att klyftan mellan det offentliga och privata har genomgått en förändring tack vare expansionen av den offentliga omvårdnadspolitiken, en klyfta som annars många feminister menar är grundläggande för kvinnors fortsatta underordning. Hernes ser således klara fördelar med den skandinaviska välfärdsstaten och menar att lösningen för jämställdhet bygger på idén om kvinnors integrering i politiken och i synen på familjeförsörjaren som en universell roll.¹¹¹

Representation är således en av grundstenarna för det nordiska kvinnovänliga välfärdssystemet. Sverige är till exempel det land med högst representation av kvinnor i nationella parlament. Efter senaste valet är 47 procent av ledamöterna i Sveriges riksdag kvinnor.¹¹² Hernes menar att den kvinnovänliga välfärdsmodellen samverkar med state feminism (statsfeminism).¹¹³ Statsfeminismen representeras ofta av en feminisering av politiska eliten genom integrering av kvinnor i den politiska debatten. Statsfeminism framhåller kvinnors politiska inverkan, deras mobilisering och representation. Hernes delar in statsfeminismen i en övre del som representerar jämlikhet och socialpolitik och feminisering av välfärdsrelevanta yrken. Den undre delen representerar i sin tur mobiliseringen av kvinnor

¹⁰⁸ Borchorst & Siim 2008a:31f

¹⁰⁹ Hernes 1987:15

¹¹⁰ Hernes 1987:15ff

¹¹¹ Hernes 1987:20, 33

¹¹² Gustafsson 2008:14ff

¹¹³ Hernes 1987:30ff

i politiska och kulturella aktiviteter. Relationen för feministisk påverkan i Nordens välfärdsländer går således både underifrån och från ovan vilket gjort att kvinnors deltagande och representation inom politiken har ökat.¹¹⁴

4.1.2 Kvinnovänlig, kanske inte jämställdhetsvänlig

Trots att kvinnovänligt var en smittande fras har dess normgivande grund och empiriska validitet ifrågasatts. Hernes slutsatser har blivit kritiserade för att vara snedvriden mot Skandinaviska länders politiska kultur, institutioner, könsmodell samt dess vision om den universella familjeförsörjaren. Den universella familjeförsörjaren bygger på tanken om att vårdande arbete inom familjen flyttas från familjen till marknaden och framförallt till välfärdsstatens olika delar. Samtidigt är kopplingen mellan den kvinnovänliga välfärdsmodellen och jämlikhet mellan könen otydlig. Konceptet om det kvinnovänliga välfärdsystemet är mer metaforisk starkt än vad dess deskriptiva och analytiska potential är. Kriterierna för vad som anses kvinnovänligt i välfärdsstater är otydligt och hur socialpolitik som får olika resultat för olika grupper av kvinnor ska utvärderas är problematiskt. Trots att den skandinaviska modellen ofta framhålls som ideal för resterande västerländska länder är dess giltighet fortfarande en kontroversiell fråga. Fortfarande debatteras om den skandinaviska vägen till jämlikhet är möjlig i andra länder samt om könshierarkier verkligen blivit utmanade i den utsträckningen att modellen på ett korrekt sätt kan benämnas kvinnovänlig.¹¹⁵

Hernes poängterar betydelsen av kvinnors politiska handlande och den stora förändring som skett i kvinnors liv bland annat på grund av välfärdsservice. Hon kritiseras dock för att samtidigt förbise den avgörande roll som mönster och könsstrukturer har för kvinnors möjligheter i samhället. Hirdman menar till exempel av den skandinaviska välfärdsmodellen har, i kontrast till Hernes beskrivning, bidragit till att könsstrukturer fortsätter att vara intakta.¹¹⁶ Hirdman menar att det främst är två olika logiker som bibehåller könssystemen, segregation och hierarkier vilka är baserade på en manlig norm. De två olika ställningstagandena som Hirdman och Hernes tar kan jämföras med den pågående debatt som förs inom sociologin gällande aktör kontra strukturens betydelse. Medan Hernes understryker kvinnors handlande roll, poängterar Hirdman den underliggande roll som könsstrukturer har i samhället. Borchorst och Siim menar dock att den skandinaviska välfärdsmodellen hamnar någonstans där mellan.¹¹⁷

Borchorst och Siim ställer sig frågande till om kvinnors relativt höga tillgång till politisk representation verkligen beror på ett samspel med utvecklandet av vidsträckta sociala rättigheter eller om ländernas tradition för aktivt medborgarskap påverkat den kvinnovänliga socialpolitiken.¹¹⁸ Den jämna könsfördelningen i parlament är heller ingen garanti för att den reella makten fördelas jämnt mellan könen.¹¹⁹ Kvinnor är fortfarande underrepresenterade på de mest inflytelserika politiska positionerna även om det skett en utjämning. Könsmonster påverkar även vilka frågor kvinnor bereder. Kvinnliga politiker är överrepresenterade i instanser som berör frågor rörande familj och sociala områden. Borchorst och Siim menar även att de som förespråkar den skandinaviska modellen gör det utifrån antagandet att

¹¹⁴ Hernes 1987:33ff

¹¹⁵ Borchorst & Siim 2008b:207ff

¹¹⁶ Hirdam hämtat från Borchorst & Siim 2008b:205ff

¹¹⁷ Borchorst & Siim 2008b:207ff

¹¹⁸ Borchorst & Siim 2002:93ff

¹¹⁹ Gustafsson 2008:16

kvinnors deltagande på arbetsmarkanden skulle vara lösningen på ojämlikheter mellan könen.¹²⁰ Denna lösningens mål är att genom socialpolitik, såsom barnomsorg och föräldrapenning, göra det möjligt för individen (och då främst kvinnor) att kombinera arbete och familj. Denna förutsättning tendera dock att underskatta kulturella skillnader, värderingar och meningsskapande som påverkar kvinnors sysselsättningsmönster. Det är en viktigt analytisk skillnad mellan kvinnovänlig välfärdspolitik och en välfärdspolitik som förespråkar och bygger jämlikhet mellan könen;

From an analytical perspective, there is, however, a crucial difference between women-friendliness and gender equality friendliness as well as between different aspects of gender equality – on the labour market, in the family and in politics.¹²¹

Skandinaviska länder har ett bra skydd för föräldrar via barnomsorg och låga siffror på fattigdom bland ensamstående. Länderna har också kommit långt med att se till pappornas rätt genom att försäkra pappamånader eller föra diskussioner om hur föräldraledigheten ska fördelas så även papporna tar ut sin del. Trots det är fortfarande segregationen på arbetsmarkanden hög inom de skandinaviska länderna där kvinnor arbetar i offentliga sektorn och männen inom den privata. Hirdman argumenterar även för att den högt utvecklade socialpolitiken för föräldrar har bidrag till den fortsatta reproduktionen av ojämställda förhållanden inom familjen och på arbetsmarkanden, mycket på grund av det faktum att det är kvinnor som tenderar att använda sig utav föräldrapenningen såväl som ledighet för barnomsorg.¹²²

Borchorch och Siim menar att den välfärdsmodell som Hernes utgår ifrån, förutsätter att behoven för kvinnor är universella och att de kvinnor som finns representerade inom politiken kan företräda dessa behov. Den stora splittring inom den feministiska skolan har dock gjort det tydligt att det inte längre förekommer politisk eller teoretisk konsensus om hur jämställdhet ska uppstå. Nordiska länder har även genomgått förändringar och dagens allt mer heterogena samhälle motsvarar inte längre den bild Hernes förespråkar. Borchorst och Siim menar att välfärdssystemet idag står inför utmaningar, speciellt inom de nordiska länderna, på grund av en ökad differentiering av etniska grupper i samhället. Den utbredda jämställdhetsdebatten i Skandinavien har lett till en viktig diskursiv skillnad där kvinnor blivit en del av ”vi” medan etniska grupper definierats som ”de andra”. Att integrera kvinnor från andra etniciteter är således något som Hernes välfärdsbeskrivning inte fångar upp.¹²³ Tanken om kvinnliga politikernas representativa förmåga är central och Borchorst och Siim ställer sig frågande till om representativiteten kan framhålla den mångfald av politiska värderingar, etniciteter, åldrar som finns bland Skandinaviens kvinnor. Idag är samhället alldeles för differentierat för att utgå ifrån att det finns ett delat gemensamt intresse för kvinnor.¹²⁴

Hernes argumenterade för att den skandinaviska välfärdsmodellen innebar att reproduktion lyftes fram i det offentliga genom bland annat erbjudandet av barnomsorg och därmed överskreds dikotomin mellan privat och offentligt som oftast anses utgöra en viktig grund för de ojämställda förhållanden mellan män och kvinnor. Genom att diskussioner fördes kring hur barnomsorg skulle skötas av det offentliga, förlorade uppdelningen mellan familj och offentligheten sin könssignifikans vilket är en viktig del i den kvinnovänliga välfärdsmodellen. Borchorst och Siim menar dock att Hernes förbiser att gränsen mellan

¹²⁰ Borchorst & Siim 2002:90ff

¹²¹ Borchorst & Siim 2002:9

¹²² Borchorst & Siim 2002:93ff

¹²³ Borchorst & Siim 2002:93ff

¹²⁴ Borchorst & Siim 2008b:217f

privat och offentligt är flytande och ständigt objekt för förhandling och olika diskursiva inramningar. Till exempel har strömningarna gått i en motsatt riktning än den Hernes pekar mot och det har skett en ”re-familialize” av reproduktionsuppgifter.

The resurgence of the split has also come to the fore in the midst of various attempts to re-familialize reproductive tasks. In each of these instances, the ideal of free choice has been repeatedly invoked in the political debates. The debates on home care allowances (...) are illustrative in this regard.¹²⁵

Dikotomin det privata/offentliga påverkas således av specifika argument som kopplar samman såväl kön, ansvarsområden som argument gällande det fria valet. Det fria valet står i relation till att införa regler kring kvotering och argument för kvotering blir kontroversiella när det gäller kvinnors position på arbetsmarkanden och mäns relation till omvårdnad av barn och hem. Borchorst och Siim menar därför att det är viktigt att komma ihåg, att trots att Skandinavien har kommit långt med att förse invånarna med offentlig barnomsorg och generös föräldrapenning, har inte reproduktionens utträde i det offentliga skett i en linjär linje. Gränsen mellan familjen och det offentliga är socialt konstruerad och under ständigt konflikt och omförhandling. Hur gränsens dras beror således på historiska krafter och etablerade hegemoniska diskurser.¹²⁶

Uppsatsen har i föregående kapitel redogjort för välfärdsstatens genusproblematik samt olika normativa lösningar på denna. Den skandinaviska modellen framhålls ofta som framgångsrik i kampen om att uppnå kvinnors inkludering i samhället. Den skandinaviska modellen ska därför analyseras i nästkommande kapitel och ställas mot de lösningsförslag som getts av såväl Fraser som Young och Habermas. Det blir således intressant att undersöka om denna modell fångar in den problematik som välfärdsstaten innebär för kvinnors ställning i samhället samt i vilken utsträckning Skandinaviens välfärdssystem motsvarar de normativa lösningarna i kapitel 3. Borchorst och Siim menade att den skandinaviska välfärdsmodellen inte fullt ut gör rätt för sin benämning kvinnovänlig. Utifrån Fraser, Young och Habermas blir det möjligt att undersöka vilka brister som fortfarande finns i de skandinaviska ländernas välfärdssystem och hur dessa skulle kunna lösas. På samma sätt blir det möjligt att undersöka vilka element det är i den skandinaviska välfärdsstaten som bidrar till kvinnors inkludering och som gör att modellen fått benämningen kvinnovänlig från första början.

¹²⁵ Borchorst & Siim 2008b:214

¹²⁶ Borchorst & Siim 2008b:214ff

5. Analys

Såväl Young som Fraser och Habermas teorier tampas med välfärdsstatens ambivalenta förhållande till kvinnors ställning. Välfärdsstatens service erbjuder möjligheten att utjämna orättvisor och skapa social jämlikhet i samhället, vilket är speciellt viktigt för många kvinnor som tidigare tvingats förlita sig på en försörjande man. Samtidigt har det lett till nya former av beroendeförhållanden och där behovstolkningar skett utifrån manliga normer. Detta har gjort att könsstrukturer fortfarande lever kvar. Välfärdssamhället tycks vara den samhällsform som såväl Young, Fraser och Habermas föredrar framför andra. Samtidigt ser de tydliga brister med detta system, speciellt avseende kvinnors möjlighet till inkludering. Det är således viktigt att undersöka vilka möjligheter det finns i de normativa lösningar som uppsatsens teoretiker ger för att skapa en inkluderande välfärdsstat för kvinnor. För att förstå denna problematik är det första steget att analysera den exkludering som sker av kvinnor i välfärdsstaten.

5.1 Könsstrukturer

Såväl Fraser som Young har en ganska dystur syn på relationen mellan välfärdsstaten och kvinnors ställning. Trots att de båda teoretikerna stundtals påpekar välfärdsstatens positiva påverkan på kvinnors situation, målas en förhållandevis mörk bild upp av en välfärdsbyråkrati som låser fast kvinnor i det privata området. Androcentriska normer gör det svårt att bryta underordningen. Jag anser att Fraser gör ett viktigt ställningstagande genom att understryka hur kvinnor fortfarande är i en beroendeställning. I och med att välfärdsstaten i viss utsträckning tagit över försörjningen av kvinnor finns risken att kvinnors underordnade roll döljs och verkar vara löst. Jag tycker att genom att ha fokus på de negativa sidorna av välfärdssystemen förbises det egentliga problemet, nämligen de strukturer av dominans som ligger till grund för kvinnor och mäns ojämställda relation. Det är egentligen inte välfärdsstaten i sig som är problemet utan snarare de underliggande strukturer och värderingar som gör att just kvinnor blir drabbad. Young nämner själv att välfärdsstatens exkluderande verkan för kvinnor inte ska ses som något som direkt kan härleds till välfärdsstaten utan att exkluderingen snarare kommer ur de könsstrukturer och dominansförhållanden som genomsyrar samhället och dess institutioner.¹²⁷

Välfärdsstaten utgår från en politik där olika experter tolkar grupperns behov. Detta medför risken att experter involveras och avgör vad medborgarna behöver vilket skapar ett klientförhållande. För kvinnor är det dock inte enbart klientrollen i sig som utgör problemet. Det beroendeförhållande som Habermas anser att välfärdsstaten skapar utgör ett problem eftersom det minskar individens förmåga att påverka och bestämma över sina egna förhållanden. Jag menar dock att det finns en extra dimension för kvinnor att överkomma eftersom klientrollen faktiskt till viss del är sammanbunden med normativa antaganden om kön. Det faktum att kvinnor är den som fortfarande tar ut mest föräldraledighet, ansvarar för hemmet samt är lågavlönad pekar mot att klientrollen har en ytterliggare inneboende tröskel för kvinnor som ska passeras.¹²⁸ Om klientrollen inte skulle vara påverkad av androcentriska normer skulle den i sig inte utgöra ett hot för kvinnor i hennes kamp för lika berättigande eftersom det skulle innebära att de bägge könen satt i samma båt, en båt där de båda skulle sakna möjligheten att ta årorna och bestämma vägen. Kvinnor och män skulle därmed vara låst vid samma villkor och i en beroendeställning mot välfärdsstaten men utan inbördes rang mellan sig. Det är den här bilden som Habermas, åtminstone implicit, ger av klientrollen.¹²⁹

¹²⁷ Young 1990:163ff

¹²⁸ Jmf Björneberg & Kollind 2003, Melby, Ravn & Wetterberg 2008

¹²⁹ Habermas 1996b:410ff

Habermas klientroll skulle därmed inte innebära att kvinnor exkluderas. Välfärdsstaten skulle inte bibehålla kvinnors underordning utan snarare skapa ett beroendeförhållande som ser lika ut för alla individer i samhället. Habermas lösningen på klientförhållandet är att skapas en balans mellan det politiska systemet och livsvärlden så att välfärdsstaten inte längre skapar ett klientförhållande för kvinnor. Livsvärlden ska på detta sätt skyddas från systemets kolonisering. Det bör således ske ett utbyte mellan de två sfärerna där omfördelning ges av välfärdsstaten för att utjämna ekonomiska orättvisor men där välfärdspolitiken samtidigt är förankrad i politiska offentlighetens viljebildning. För att kvinnorna ska bli jämställda bör de således bli fria från systemet för att på så vis, utifrån rationellt resonerande, kunna föra sin talan i den politiska offentligheten. På detta sätt skulle kvinnor såväl som män kunna delta i den politiska offentligheten och genom opinionsbildning påverka välfärdsstaten. Jag anser att detta är ett steg i rätt riktning men att det samtidigt är viktigt att undersöka olika dominansförhållanden. Habermas uppmärksammar inte att klientrollen kan se olika ut för olika grupper. Jag menar däremot att så är fallet. Vad Habermas inte belyser men som såväl Young och kanske framförallt Fraser påpekar är hur olika könsstrukturer spelar en viktig del i forandet av klientrollen. Fraser har till exempel pekat på hur till synes neutrala omfördelningar egentligen bygger på normer om kvinnors huvudansvar för hemmet och mannens ansvar för familjens försörjning. Det är således en brist att Habermas inte uppmärksammar den könsdimension som finns i klientrollen.

Jag anser därmed att såväl Fraser som Young ger en mer rättvis bild av klientrollen än vad Habermas gör. Att argumentera för en klientroll utan att lyfta fram underliggande normativa värderingar har brister eftersom man då inte uppmärksammar och förstår välfärdsstaten som en del av samhället. Normativa värderingar och könsstrukturer genomsyrar fortfarande samhället vilket den aktuella jämställdhetsdebatten visar. Förhållandet att kvinnor fortfarande har störst ansvar för hemmet och att arbetsmarkanden är segregerad pekar också mot att kön utgör en viktig del av det sociala livet.¹³⁰ Institutioner i samhället är således påverkade av dessa normativa värderingar vilket gör att välfärdsstatens yta av formell rättvisa ändå påverkar grupper olika eftersom välfärdsstaten vilar på strukturer av dominans och förtryck. Jag hävdar i linje med Fraser och Young, att det är viktigt att uppmärksamma inte bara det problem som klientrollen medför för den stora massan utan även hur denna klientroll har, för att använda Frasers ord "ett kvinnligt kön".¹³¹ När olika resurser därmed diskuteras görs det utifrån könsnormativa antaganden som formar vilka behov grupper anses ha. Omfördelningsparadigmet som styrtt rättvisdebatten inom välfärdssamhället påverkas av samhällets olika könsnormer. Trots att omfördelningsparadigmet anses skapa formell jämlikhet sker det utifrån antaganden som i sin tur leder till att rådande föreställningar får styra hur resurser fördelas. På detta sätt fortsätter gamla föreställningar att inte ifrågasättas. Det är därför viktigt att öppna upp den offentliga debatten för alternativa tolkningar och att låta kvinnor själva tala om vilka behov de har.

Den socialstatliga paternalism som Habermas uppmärksammar och som begränsar individens politiska frihet, har därmed flera dimensioner och hinder än vad Habermas argumenterar för. En inkluderande välfärdsstat för kvinnor handlar således inte bara enligt mig, om att bryta beroendeförhållandet för individen utan även att bryta föreställningen om den heterogena kärnfamiljen som styr och bestämmer över fördelningen. De två delarna, genus och resursfördelning, verkar vara inflätade i varandra och att som Habermas endast fokusera på klientrollen utan att ta hänsyn till kön, leder inte till en inkluderande välfärdspolitik eftersom kvinnors underordning inte kommer att förändras i samhället. Om kvinnors exkludering i

¹³⁰ Björneberg & Kollind 2003, Melby, Ravn & Wetterberg 2008

¹³¹ Fraser 1997:74ff

samhället ska lösas måste även könsproblematiken att bemötas tillsammans med klientrollen. Jämställdhet inom välfärdsstaten är enligt min mening svår att förstå om man inte samtidigt gör upp med olika former av dominans, som i detta fall kvinnors underordning till mannen.

5.2 Skandinavien

Eftersom jag nu valt att följa Fraser och Youngs linje och menar att det faktiskt finns en könsdimension i samhället som riskerar att påverka välfärdsstatens resursfördelning, är det samtidigt viktigt att förstå vilken utgångspunkt de två teoretikerna har. Såväl Fraser som Young utgår ifrån en amerikansk välfärdsstat vilket såklart får konsekvenser för deras teoretiska utgångspunkt. Fraser hävdar till exempel att välfärdspolitiken ofta bygger på ett tvådelat system där det ena fokuserar på resursfördelning som har att göra med familjen och hemmet medan det andra subsystemet berör ersättning för förlorat arbetet och därmed är mer manligt. Utifrån dessa två subsystem behandlas sedan individer olika och förses med resurser vilket gör att hemmet och arbete fortsätter att vara separerat mellan män och kvinnor.¹³² Denna uppdelning är inte säkert att den återfinns i andra välfärdssystem. Jag har själv svårt att känna igen denna uppdelning i svenska förhållanden och det är viktigt att förstå att det är stor skillnad mellan olika välfärdsstaters service.

Skandinavien framhålls ofta som en förebild i jämställdhet och som ett land som kommit långt i att skapa en inkluderande välfärdsstat. Hernes menar till exempel, vilket framkom i kapitel 4, att den skandinaviska utformningen erbjuder en mer ”kvinnovänlig välfärd” som skapar förutsättningar för ett jämställt samhälle.¹³³ Vad är det då som gör att den skandinaviska modellen skulle erbjuda bättre villkor än någon annan? Hernes menar att det beror på en välfärdsmodell som kombinerar kvinnors sociala rättigheter tillsammans med en hög representativitet av kvinnor i politiska institutioner. Kvinnors behov har därmed blivit representerade och framlyfta i det offentliga vilket gjort att dikotomin mellan familj och offentlighet brutits och resurser skapats som gett kvinnor samma valmöjlighet som männen. Välfärdsstatens omfördelning anses därmed ha spelat en avgörande roll för att skapa ett jämställt samhälle i Skandinavien.

Frågan är dock vad Skandinavien verkligen har uppnått. Det finns en väl utvecklad barnomsorg, begränsad fattigdom bland ensamstående samt en pågående debatt om hur pappor ska inkluderas i föräldraledigheten. Trots det är segregationen på arbetsmarknaden mycket hög och kvinnor står fortfarande för det största ansvaret för familj och utnyttjandet av föräldrapenningen.¹³⁴ Jag ställer mig därmed frågan vad det är för form av inkludering som den kvinnovänliga välfärdsstaten skapat. Hernes har mottagit kritik för sin positiva inställning till den skandinaviska välfärdsstaten, bland annat för att hon förbiser könsstrukturens betydelse samt den heterogenitet som finns bland kvinnors behov. Jag anser att det finns sanningar i såväl Hernes ståndpunkt som i kritiken som riktats mot henne. Den klatschiga frasen kvinnovänlighet ska därför inte köpas alldeles för lätt men den ska heller inte förkastas som helt innehållslös. De kanske största fördelarna jag anser att den skandinaviska välfärden för med sig, är de möjligheter som den skapar för kvinnor att på egen hand strukturera sina liv samtidigt som det skett ett ifrågasättande av den heterogena familjenormen. Som rent formellt applicerade resursfördelning ger den skandinaviska välfärdsstaten kvinnor möjligheten att förverkliga sitt liv på samma sätt som män. Utan den utbredda barnomsorg, föräldrapengen och äldreomsorg som idag finns i Skandinavien skulle antagligen inte kvinnor ha så högt

¹³² Fraser 1993:132

¹³³ Hernes 1987:10ff

¹³⁴ Borchorst & Siim 2002:93ff

deltagande på arbetsmarknaden och hennes beroende av en manlig försörjare skulle vara mycket högre. Utan dessa resurser skulle antagligen de könsstrukturer som Hirdman varnar för, ha ett starkare fäste i samhället. Dessa resurser har gjort att kvinnor idag har större möjlighet att bestämma hur hon vill leva sitt liv och hon tvingas inte längre vara bunden till gamla föreställningar om vad hon bör göra.

Den välutvecklade välfärdsservicen i Sverige har även lett till en bred debatt gällande vilka behov kvinnor har. Jag tror likt Hernes att den ständigt pågående jämställdhetsdebatten, om än inte fullt ut, ändå till stor del brutit den uppdelning som tidigare fanns mellan det offentliga och det privata, något som till exempel Fraser anser är en viktig del för att bryta de gamla genusmönstren. En väl utvecklad barnomsorg har till exempel gjort att förhållanden som tidigare varit knutna till det privata lyfts fram som något som samhället bör ta medansvar för. Denna barnomsorg är inte lika utvecklad i många andra länder vilket bland annat kan ha lett till den mer pessimistiska syn som bland annat Fraser står för. Välfärdssystemet i Skandinavien innehåller idag de moment som krävs för att kvinnor ska kunna arbeta, ta hand om barnet eller låta bli att göra något av de om hon så önskar. På samma sätt har männen möjlighet att göra likadant. Välfärdssystemet i Skandinavien utgör således enligt min mening en viktig samhällsinstitution som kan underlätta för kvinnor att bryta olika former av beroende och ifrågasätta gamla normativa föreställningar. Materiell rättvisa genom omfördelning är därmed en viktig resurs för att utjämna orättvisor och skapa debatt samt göra det möjligt för individer att få samma möjligheter i livet. Samtidigt är omfördelningen i sig inte tillräcklig för att skapa inkludering för kvinnan eftersom den fortfarande påverkas av olika normativa antaganden.

Välfärdsstatens fördelning av resurser i Skandinavien skapar därmed inte kvinnors underordning. Det gör snarare de strukturer som fortfarande genomsyrar samhället och skapar normativa föreställningar om vad kvinnor respektive män bör ansvara för och som i sin tur påverkar hur medborgarna ser på sig själva. Det är således strukturerna som bör vara fokus för debatten och de som bör förändras, inte välfärdsstatens resursfördelning. Feminismen bör därför inrikta sig på hur man kan förändra och rekonstruera begreppen manligt respektive kvinnligt. Om det inte fanns föreställningar om den normativa kärnfamiljen och manligt och kvinnligt skulle männen ta ut lika mycket föräldrarledighet, kvinnor skulle vara likvärdig på arbetsmarknaden och hon skulle ges lika mycket plats i den offentliga debatten. Att ge sig på välfärdssystemet och anse att det som institution exkluderar kvinnor blir enligt mig en orättvis bild eftersom synen på genus genomsyrar alla samhällets institutioner och därmed ligger problemet inte i välfärdssystemet. Könsstrukturer genomsyrar alla samhällets nivåer och institutioner, såväl klientrollen som arbetsmarknaden och politiken. Det är således en rekonstruktion av begreppet kön som krävs. Habermas talar om en kolonisering där systemen tränger in i livsvärlden vilket påverkar relationen mellan människor. För välfärdsstaten verkar det snarare handla om en omvänd kolonisering där olika normativa antaganden och könsstrukturer tränger in i och påverkar samhällets system, i detta fall välfärdssystemet. Välfärdsstaten med sin formellt jämlika applicering av regler blir färgade av strukturer som fortfarande lever kvar i livsvärlden vilket bland annat leder till att kvinnor fortfarande tar ut större delen av föräldrarledigheten. Livsvärldens strukturer verkar därmed kolonisera välfärdssystemet. Den långtgående jämställdhetsdebatten inom de skandinaviska ländernas politiska institutioner har lett fram till omfördelning som syftar till att skapa möjligheter för att kvinnor ska kunna bryta livsvärldens könsstrukturer. Välfärdssystemets neutrala applicering och omfattande skydd försöker tränga in i och förändra orättvisa strukturer i livsvärlden. Den har dock inte helt uppnått sitt mål och genusrelationer fortsätter att påverka och genomsyra samhället. Det verkar således krävas något mer än möjligheten att leva

likvärdiga liv för män och kvinnor för att kvinnors inkludering i välfärdssamhället ska uppnås.

5.3 Rekonstruera kön

Borchorst och Siim menar att det finns en skillnad mellan ett välfärdssystem som är kvinnovänligt respektive ”jämslälldhetsvänligt” och att den skandinaviska modellen inte utmanar könsstrukturer i tillräckligt hög utsträckning för att kunna antas vara kvinnovänlig.¹³⁵ Jag anser att skandinaviska välfärdssystemet utgör en viktig institution som just lyckats med att föra upp många utav de frågor som berör kvinnors jämställdhet till debatten. Det som kanske framförallt är positivt i Skandinavien är hur debatten även fokuserat på mannens roll och ansvar för frågor som annars stämplats som feminina. Ett exempel på detta är frågor hur föräldraledighet ska fördelas så att båda föräldrarna tar sitt ansvar samt olika former av kvotering i arbetslivet, såväl på mans- som på kvinnodominerande arbetsplatser. På detta sätt undviker debatten till viss del att cirkulera kring den annars underförstådda normen om kärnfamiljen och manligt respektive kvinnligt. Den skandinaviska debatten har även uppmärksammat andra familjekonstellationer än den heterogena kärnfamiljen. Om debatten endast cirkulerar kring kvinnors behov i välfärdsstaten finns risken att den förbiser hur normativa könsstrukturer samtidigt påverkar bilden av manlighet och möjligheten till alternativa familjekonstellationer. Skandinavien välfärdssystem har enligt min mening därför kommit långt med att bredda debatten och inkludera många olika infallsvinklar som ifrågasätter såväl kärnfamiljen, manlighet som kvinnligt ansvar. I denna utsträckning anser jag att den skandinaviska modellen i hög utsträckning inte enbart är kvinnovänlig. Den skandinaviska modellen undersöker även mäns ansvar, statens ansvar för att avlasta slitande dubbelarbete, kvinnors behov från olika etniska grupper samt andra familjekonstellationer än den heterogena. På detta sätt utmanas gamla normativa strukturer och debatten fokus blir inte enbart på kvinnors behov vilket gör den skandinaviska modellen till viss del jämställdhetsvänlig.

Fraser berör lite behovet av en ny könsordning när hon argumenterar för skapandet av en ny normativ modell som ska ligga till grund för välfärdssystemet. Den nya modellen ”universella vårdaren” innebär att begreppet kön helt ska rekonstrueras för att på bättre sätt motsvara hur människor faktiskt lever idag. Den nya modellen utgår från att män såväl som kvinnor ska finna en balans mellan arbete och hemmet och där nutida kvinnors livsmönster ska få utgöra normen. På så sätt skulle motsättningar mellan försörjning och ansvar för hemmet elimineras. Frasers intentioner är goda och följer därmed mitt resonemang där könsstrukturen är det som bör förändras snarare än välfärdsstatens formella omfördelning.¹³⁶ Den skandinaviska modellen påminner även mycket om den nya normativa grund som Fraser förespråkar. Den skandinaviska debatten handlar till stor del om hur kvinnor ska kunna kombinera arbete och ta hand om familjen samtidigt och hur mannen ska kunna göra detsamma. Debatten berör således även mannens ansvar samt vilka institutioner som krävs för att undvika slitande dubbelarbete. Skandinavien har således enligt min mening kommit långt med att ifrågasätta rådande strukturer genom att lyfta upp alternativa familjekonstellationer och aspekter på vad som anses vara manligt respektive kvinnligt. Debatter som pågått på både gräsrotsnivå men som även skett inom politiska institutioner, i media och kanske framförallt när välfärdsstaten ska fördela resurser. I denna aspekt anser jag därmed att man kan se skandinaviska välfärdsstaten som kvinnovänlig.

¹³⁵ Borchorst & Siim 2008a:20

¹³⁶ Fraser 1997:60

Skandinavien är dock långt ifrån jämställt. Som jag påpekat tidigare tar fortfarande kvinnor störst ansvar för hemmet och arbetsmarkanden är segregerad.¹³⁷ Det verkar således ligga fler hinder än uppnådd jämn omfördelning av möjligheter tillsammans med en utvecklad debatt för att man ska kunna hävda att kvinnor och män är likvärdiga i sina möjligheter i livet. Enligt min mening ligger dessa hinder i de könsstrukturer som fortfarande genomsyrar samhället och som påverkar individers självbild. Tillsammans med Fraser och Young argumenterar jag därför för att fördelning av resurser för att uppnå ekonomisk och social rättvisa, vilket är utmärkande för välfärdssystemet, inte i nog hög utsträckning förändrar de underliggande förhållanden som bibehåller olika former av orättvisor. Dock behöver välfärdssystemet ha en väl utvecklad service likt det skandinaviska vilket ger såväl män som kvinnor möjligheten att forma sina livssituationer. Barnomsorg, socialförsäkring och föräldraledighet försäkrar att kvinnor kan ansvara för sin livssituation och därmed bryta olika former av beroende vilket enligt min mening är ett viktigt steg i att bryta olika könsnormer. Skandinavien har även kommit långt med att lyfta fram sysslor som annars anses tillhöra det privata genom att göra dem till ett samhällsansvar. För att överkomma sociala och ekonomiska orättvisor argumenterar jag, i linje med samtliga teoretiker i denna uppsats, för att välfärdsstaten utgör en viktig tillgång. Genom välfärdsservice kan på detta sätt den ojämna omfördelningen som Fraser anser utgör en viktig grund utjämnas. Att välfärdsstaten har betydelse för kvinnors jämlikhet i samhället är något jag anser är viktigt att inte förlora i diskussionen. Trots att en förhållandevis negativ bild skildras av välfärdsstatens ser såväl Fraser, Young som Habermas att välfärdssystemet behövs i dagens kapitalistiska samhälle. Samhället är stratifierat och vissa grupper har sämre förutsättningar än andra. Välfärdsstaten kan bidra till att utjämna dessa orättvisor. Den Skandinaviska modellen utgör enligt min mening ett exempel på ett välfärdssystem som bidrar till ökad jämställdhet. Fraser argumenterar bland annat för att välfärdsstaten utgör en viktig del för att uppnå en rättvis omfördelning. Det är dock sättet som fördelningen går till på som utgör problemet snarare än välfärdsstatens syfte. När staten på förhand tolkar individens behov begränsas möjligheten till politiskt deltagande och det omfördelningsparadigm som Young kritiserar uppstår.¹³⁸ Medborgarna förlorar genom detta möjligheten att forma samhället och ifrågasätta bland annat rådande könsstrukturer. Jag argumenterar därmed för att omfördelningen är nödvändig för att skapa lika möjligheter mellan samhällets individer. Dock är det viktigt att denna omfördelning inte bygger på normativa värderingar om manligt och kvinnligt samt att olika grupper i samhället har möjlighet att påverka omfördelningen genom demokratiska debatter.

5.3.1 Representativ demokrati i Skandinavien

Välfärdssystemet i Sverige har kanske kommit långt med att skapa debatt och en jämlik omfördelning. Kvinnors underordning fortsätter dock att kvarstå så länge politiska rättigheter bygger på en begränsad representativ demokrati. Hernes menar att en viktig del i den skandinaviska modellen är att det fanns en hög representation av kvinnor inom politiska institutioner som därmed kan föra talan för alla kvinnor om vilka behov de har.¹³⁹

Att begränsa de politiska rättigheterna till att endast beröra representation vänder sig Fraser mot, men den största kritiken kanske ändå framförs av Habermas själv. För Habermas handlar demokrati om så mycket mer än att endast få tillgången till folkval eller få sina behov representerade av någon annan. Demokrati handlar snarare om att få tillgång till demokratiska processer genom att ingå på lika villkor som andra i maktfria politiska offentligheter för att på

¹³⁷ Björneberg & Kollind 2003

¹³⁸ Young 1990:34ff

¹³⁹ Hernes 1987:33

så sätt skapa ett brett politiskt deltagande.¹⁴⁰ Den största kritiken från Habermas mot den representativa demokratin är att den riskerar att några få experter bestämmer över den stora massan och att partipolitiken snarare låter sig styras av makt än argumentation.

Kvinnlig representation i det skandinaviska parlamentet är hög, 47 procent efter valet 2006.¹⁴¹ Fortfarande existerar dock ojämställda förhållanden mellan män och kvinnor. En jämn könsfördelning inom parlamentet verkar därmed inte tillräckligt för att skapa jämställda samhällen. För det första garanterar inte den representativa demokratin att kvinnor får samma tillgång till makten. Siffror visar på, att trots att män och kvinnor har näst intill lika många platser i parlamentet, är det fortfarande männen som innehar toppositionerna. På samma sätt är könen segregerade när det kommer till politikens olika specialområden där kvinnliga politiker främst återfinns i familje- och sociala frågor.¹⁴² Genusnormer verkar således även genomsyra parlamentet vilket gör det svårt för kvinnor att nå högre positioner eller inflytande i områden som traditionellt kännetecknas som maskulina. Trots den formella rättvisan lever fortfarande olika könsstrukturer kvar. Strukturer är svåra att förändra och kvinnors höga deltagande i politiska institutioner är ett sätt att försöka bryta vanans makt och olika stereotypa föreställningar. Sådan representation kan liknas vid Youngs *politics of difference* och genom att kvinnor fått en stor andel i parlamentet är ett viktigt steg taget. Det är enligt min mening viktigt att platserna i de politiska institutionerna är formellt jämnt fördelade mellan könen. Samtidigt måste det försäkras att kvinnorna får samma inflytande som männen så att deras påverkningsmöjligheter inte blir påverkade av stereotypa föreställningar om genus.

Representativ demokrati tampas även med problemet om vem det är som ska representera vem. När samhället är socialt stratifierat och vissa grupper är marginaliserade blir risken att de privilegierade får tolkningsföreträde. Som jag beskrev i stycket ovan finns fortfarande en horisontell och hierarkisk uppdelning inom politiska institutioner och könsstrukturer riskerar att påverka politiken. Habermas menar att när massdemokratin ersatte den borgerliga ordningen förlorade grupper sin möjlighet att föra sin talan och själva resonera sig fram till de bästa lösningarna. Välfärdsstaten trädde då in och experter talade om för individer hur de ska agera och vilka beslut som är korrekta.¹⁴³ På samma sätt menar Young att omfördelningsparadigmet låser fast individen i olika behovsdiskurser som staten på förhand tolkat och därmed tvingade individer att tala utifrån.¹⁴⁴ Jag hävdade ovan att jag ansåg att den skandinaviska välfärdsmodellen vara jämställdhetsvänlig i den mån att den skapat debatt och lyft fram jämställdhetsfrågor i offentligheten tillsammans med att den skapar möjligheten för kvinnor att själva bestämma över sina liv. Jag hävdar dock att den inte fullt ut gör rätt för sitt namn kvinnovänlig eftersom den bygger på en *begränsad* representativ demokrati. Denna begränsning innebär att de kvinnliga politikerna riskerar att inte kunna påverka i samma utsträckning som män samt att beslut som fattas inte är förankrade i en bredare politisk debatt. Utifrån Habermas hävdar jag således att den representativa demokratin riskerar att leda till en paternalistisk socialstat¹⁴⁵ som inte har möjlighet att fånga den mångfald av åsikter och behov som olika grupper av kvinnor har. Välfärdsstaten har lett till en social ingenjörskonst där politiska eliten försökt tvinga på livsvärlden sin uppfattning om vad jämställdhet innebär. Parlamentet, trots sin höga representation av kvinnor, leder till en politisk elit som anser sig

¹⁴⁰ Eriksen & Widegård 2000:143ff

¹⁴¹ Gustafsson 2008:15

¹⁴² Gustafsson 2008:15

¹⁴³ Carleheden 2007: 174f

¹⁴⁴ Young 1990:30ff

¹⁴⁵ Habermas 1996b:399

bättre vetande om människors behov. För att representationen ska bidra till kvinnors inkludering bör den istället vara förankrad i en bredare politisk debatt där flera olika grupper och synvinklar har möjlighet att ingå och som är fri från normatva antaganden. Problemet med den representativa demokratin är således att den inte är förankrad i breda politiskt fria debatter. Kvinnors behov utgår således inte från resonemang utan från några enskilda politikernas antaganden om vad de behöver. Antaganden som riskerar att domineras av männens åsikter eftersom kvinnor riskerar att inte få samma tillgång till makt i parlamentet. Den begränsade representativa demokratin räcker således inte för att välfärdsstatens exkludering av kvinnor ska brytas. Samhället behöver även en bred politisk debatt som komplement till den representativa demokratin. Det måste således finnas maktfria offentliga debatter som står utanför de politiska systemen.

Det problem som välfärdsstaten således står inför är hur en politisk offentlighet där kvinnor deltar på samma villkor som andra grupper kan realiseras i ett samhälle som är genomsyrat av dominansförhållanden och där kön fortfarande fungerar som en social markör.

5.4 Kvinnors inkludering i det stratifierade samhället

För att uppnå jämställdhet och för att kunna forma välfärdsstatens fördelning av resurser efter medborgarnas opinion snarare än representation utgör den politiska offentligheten grunden. Jag anser att den kanske mest lämpade demokratimodellen finns i den diskursiva rationaliteten. Habermas diskursiva deltagande skapar grunden för ett demokratiskt deltagande där samhällets medborgare kan, via opinionsbildning och procedurella rättigheter, påverka de politiska systemen. Det politiska systemets legitimitet vilar därmed på den kommunikativa rationalitet som sker inom den politiska offentlighetens gränser. I Habermas ideala talsituation skulle därmed kvinnor på lika villkor få delta i debatten och argumentera för olika frågor inom ramarna för den politiska offentligheten. På detta sätt skulle kvinnor få möjlighet att tala med egen röst om vilka behov hon har för att överkomma välfärdsstatens expervälde. Hon skulle därmed inte längre tvingas in i det omfördelningsparadigm som Young referera till. Den formen av demokrati som Habermas förespråkar och som jag anser bäst lämpar sig för att kvinnor ska kunna påverka och forma välfärdsstaten innebär därmed att medborgarna försäkras en politisk röst som gör det möjligt att gemensamt ifrågasätta rådande normer och institutioner. Detta resonering kan sedan den representativa demokratin ta sin utgångspunkt ifrån. Det är i den politiska offentligheten som den kommunikativa handlingen kan skapa en allmän opinion för att på så sätt bli en medförfattare i samhället. Möjligheten till deliberation ligger således i det fria kommunikativa handlandet där medborgarna fritt kan argumentera och lösa in olika giltighetsanspråk för att nå det gemensamma målet, dvs lösningen på ett kollektivt problem. För att skapa ett fungerande rationellt resonemang menar Habermas att det krävs opartiskhet och att deltagarna ifrågasätter och överskrider sina egna preferenser samt att politikens offentlighet är genomtränglig för omgivande kommunikationer.¹⁴⁶

För att den deliberativa demokratin ska uppnås krävs således att alla individer får uttrycka sig fritt. I dagens stratifierade samhälle har jag dock svårt att förstå hur den ideala talsituationen kan uppnås när samhället inte är jämlikt. Det är således ett glapp mellan förhållandena i Habermas ideala talsituation till hur samhället faktiskt ser ut. Habermas själv lägger inte stor uppmärksamhet på förhållanden såsom könshierarkier. Några som gör det är dock Fraser och Young. De båda försöker att finna en teori som gör det möjligt att förverkliga den politiska

¹⁴⁶ Habermas 1992: 447ff

offentligheten och diskursiva demokratin utan att grupper missgynnas i dagens stratifierade samhälle.

Såväl Fraser och Young ligger nära Habermas i sina förespråkanden av den deliberativa politiken. Trots att de är kritiska till Habermas teori, till stor del för att han förbiser betydelsen av genus, anser de ändå att den diskursiva rationaliteten är den demokratiska modell som utgör bästa möjligheten för frigörelse för medborgarna. De anser dock att Habermas teori behöver rekonstrueras för att anpassas till dagens samhälle. Fraser och Young uttrycker på många punkter samma kritik mot Habermas modell och menar att hans könsblindhet och strävan efter konsensus innebär en risk att dominerande grupper får styra den offentliga debatten. Jag ser såväl fördelar som nackdelar med de bådas resonemang men även att de behövs bådas utgångspunkt för att förstå hur politiska offentligheten ska kunna påverka välfärdsstaten på ett positivt sätt utan att könsnormer får styra.

5.4.1 Maktfria offentligheten

För att klargöra de kritiska punkterna i Habermas deliberativa rationalitet sammanfattar jag dess grundtankar i följande nyckelord; statusfri, inkludering, politisk rättvisa och fri argumentation. Habermas modell förutsätter att formell politisk rättvisa gör det möjligt för individen att sätta status och hierarkier inom parantes för att komma samman och kommunicera rationellt. Fraser ifrågasätter dock om status verkligen sätts inom parantes.¹⁴⁷ Att som kvinna få till en debatt kan vara svårt nog i en politisk offentlig sfär som styrs av manliga normer, ännu svårare blir det om man som Habermas inte uppmärksammar problemet. Habermas misslyckas därmed att uppmärksamma genus betydelse för den offentliga sfären vilket skapar ett utopiskt samhälle där alla inkluderas via det kommunikativa handlandet. Idealiseringen av den statusfria kommunikationen i civila samhället riskerar enligt min mening att dölja maktstrukturer som försvårar tillgången för andra grupper såsom kvinnor.

Kvinnors inkludering kräver att alla former av diskriminering avskaffas vilket således enligt Habermas skulle möjliggöras via det kommunikativa handlandet. Habermas modell förutsätter därmed inte att samhället är ekonomiskt och socialt jämställt. I civila samhället skulle kvinnorna kunna hävda, via rationell argument, sina intressen. Habermas menar att det är möjligt att i den politiska offentligheten sätta sociala olikheter inom parantes för att framträda som jämlika. Jag menar dock, utifrån Fraser och Young, att Habermas förbiser att det civila samhälle inte är en maktfri social tillvaro utan att samhället genomsyras av strukturer som gör att kvinnor möts av fördomar. Habermas civila samhälle skapar en bild av den rationella argumenteringen vilket riskerar att dölja makthierarkier. Hans modell skapar ett ideal om statusfrihet där kvinnor får svårt att hävda sig just på grund av hur genus och olika egenskaper sammankopplats. Jag menar snarare att kvinnor är långt ifrån statusfria vilket Habermas inte tar ställning till. Härskartekniker är enligt mig bara ett exempel på att statusfriheten inte är uppnådd. Härskartekniker visar även på att trots att kvinnor uppnår formell rättvisa genom att få vara delaktiga i olika sammanslutningar, möts de fortfarande av motstånd. För när individerna i det kommunikativa handlandet gör giltighetsanspråk görs det utifrån en viss kontext. Denna kontext är genomsyrad av den patriarkal ordningen som jag redan ovan har diskuterat. Inkludering kan därmed formellt uppnås men om sociala statushierarkier fortfarande existerar blir grupperna aldrig deltagare på lika villkor vilket kopplingen till härskartekniker är ett exempel på.

¹⁴⁷ Fraser 2003:150ff

Kvinnorna har under lång tid rationellt argumenterat och resonerat för det irrationella med ojämnställda förhållanden. Fortfarande är de dock långt ifrån jämlika. Varför denna exkludering fortfarande existerar menar jag att Habermas inte kan ge en fullvärdig förklaring på. Habermas refererar till välfärdsstaten som en bidragande orsak till att kvinnor fortfarande är klient istället för författare i samhället. Att endast frigöra kvinnor från systemens kolonisering menar jag inte är tillräckligt eftersom det inte skulle förändra de grundläggande strukturerna i livsvärlden. Vad jag menar Habermas missar men som såväl Young som Fraser fångar, är det faktum att samhället styrs av ojämna strukturer som kopplat samman olika normativa värderingar om vad det innebär att vara kvinna respektive man. De kritiserar Habermas för hans blindhet inför de sociala villkor vi står inför, speciellt när det kommer till kön. Skapandet av ett offentligt rum där fria medborgare kommer till tals att reflektera och argumentera är enligt mig inte möjligt även om klientrollen bryts. Samhället är genomsyrat av maktstrukturer som för tillfället tyvärr inte är till kvinnors fördel. Jag resonerar därmed i linje med Fraser att det verkar som att den politiska rättvisan förutsätter att "*sociala ojämlikheterna avskaffas*"¹⁴⁸. Detta sker enligt Fraser genom subalternas motoffentligheter där underordnade grupper kan organisera sig för att skapa sig en egen identitet och sprida motdiskurser mot den hegemoniska bilden. Sådana motdiskurser gör det möjligt för grupper att uppnå erkännande. Sådana motoffentligheter skulle således göra det möjligt för kvinnor att skapa alternativ tolkning om sina resursbehov.¹⁴⁹

Motoffentligheterna utgöra en möjlighet för kvinnor att skapa alternativa diskursiva rum där de kan skapa opinion utan att tystas ner av hegemoniska föreställningar. För att skapa diskursiv rationalitet anser jag att det behövs ett begrepp likt Frasers motoffentligheter men att det samtidigt måste göras plats för dessa motoffentligheter i den dominerande offentligheten. För trots att jag likt Fraser menar att det är viktigt men flera parallellt existerande motoffentligheter kvarstår dock de större dominerande offentligheterna. Jag anser att det troligtvis alltid kommer att finnas en offentlighet som är större, en plats där debatten är som starkast och som skapar den mest inflytelserika opinionen. Även Fraser verkar argumentera för detta då hon menar att motoffentligheterna måste se sig själva "som en del av en potentiellt större offentlighet (...) den stora allmänheten"¹⁵⁰.

Motoffentligheter syftar till att ge grupper möjligheten att organisera sig och öva upp sina rationella argument för att sedan ge sig ut i den större offentligheten. Feminismen hade inte kommit så långt som den gjort idag, om den inte på gräsrotsnivå i olika sammanhang börjat ifrågasätta rådande dominerande strukturer. Dock är det enligt min mening viktigt för motoffentligheterna att de inte bara får fungera som motdiskurser utan att de även lyfts in i den större offentligheten. För hur mycket motoffentligheterna än skapar motdiskurser och ifrågasätter rådande normer är det grundläggande att deras åsikter får bli en del av, för att använda Frasers ord, den stora allmänheten. Hur Fraser menar att grupper ska få plats att uttrycka sina argument i den stora allmänheten är för mig inte helt klart. Fraser argumenterar för att när alternativa tolkningar skapas, vidgas det diskursiva rummet och tidigare för givet tagna antaganden kan på detta sätt ifrågasättas. Det är dock viktigt att de olika offentligheterna får kontakt med varandra och framförallt med den stora allmänheten.

Jag anser att Youngs teori erbjuder en på många sätt hjälpsam medling mellan Fraser motoffentligheter och Habermas politiska offentlighet. Young verkar således förespråka en

¹⁴⁸ Fraser 2003:151

¹⁴⁹ Fraser 2003:150ff

¹⁵⁰ Fraser 2003:154

teori som både använder sig utav Habermas tanke om en dominerande offentlighet samtidigt som hon verkar se behovet av Frasers motoffentligheter som ett sätt att stärka kvinnor. Fraser motoffentligheter behövs för att grupper ska kunna organisera sig. När kvinnor levtt under de könsstrukturer som diskuterats genom uppsatsen är de också socialiserade in i föreställningar gällande manligt och kvinnligt. Att de till största delen är kvinnor som tar ut föräldrarledighet kan inte göras till ett problem som endast berör mäns ovilja att ta ansvar för hemmet utan även kvinnors föreställning om att de även ska ta huvudansvaret. Kvinnor är därmed minst lika socialiserade i vissa könsmonster som män. Det är således grundläggande att de har möjlighet att i motoffentligheter tillsammans skapa en identitet och stärka sig sin samhörighet, något som jag anser att Youngs utgångspunkt behöver. Eftersom Young förespråkar en teori där olika grupper ska lyftas fram i det offentliga krävs att de har en röst och en möjlighet att komma samman. Frasers begrepp subaltern motoffentligheter skulle kunna erbjuda en möjlighet för att skapa en sådan grupp. Dock menar jag att de samtidigt måste göras plats för den motsättande opinionen i den politiska offentligheten. I Youngs termer anser jag således att det behövs en "politics of difference" som tillåter att motdiskurserna erkänns och ges plats i de mer utbredda politiska offentligheter.

5.4.2 Att skapa kontakt

Målet för Young är att bredda den demokratiska inkluderingen genom att bryta mönster av social, politisk och ekonomisk orättvisa. Ett viktigt medel för att uppnå målet är enligt Young att bredda den demokratiska inkluderingen genom att grupper erkänns en plats i det offentliga. Utifrån det givna diskursiva rummet i den politiska offentligheten kan grupper sedan "communicate their meanings and perspectives"¹⁵¹. På detta sätt tvingas inte underordnade grupper in i dominanta föreställningar där de får överge sin partikularitet. Snarare får de möjlighet att uttrycka sin specifika gruppstillhörighet, behov som deltagarna i den politiska offentligheten för att på detta sätt skapa "a wider picture of the social processes in which their own partial experience is embedded"¹⁵². Erkännande som en grupp i den politiska debatten blir således ett medel för att få uttrycka sina behov och därmed komma till rätta med sociala och ekonomiska orättvisor.

Young erbjuder således ett försök att genom erkännande av grupper ge dem en plats i en offentlighet som inte längre bygger på att uppnå samförstånd och överskrida den egna preferensen likt Habermas, utan snarare förespråkar olikheter. Olikheten ska sedan i sig leda till en breddad social förståelse för samtliga grupper som är inblandade. Jag tycker att Young bidrar med ett intressant försök för att skapa offentligheter utan att olikheter tvingas in i föreställningar om ett gemensamt vi. Young ger en förklaring till hur grupper kan lära av varandra för att på så sätt nå samförstånd utan att de riskerar att bli nertystade på grund av ojämna strukturella fördelningar. Erkännandet blir således i sig medlet för att nå jämställdhet.

Det finns dock en rad brister som gör Youngs tankar svåra i praktiken. För det första måste det klargöras vilka grupper som ska få en plats i det offentliga. Young menar att en grupp inte definieras av "a set shared attributes, but by a sense of identity"¹⁵³. Frågar är om kvinnor som grupp för det första skulle platsa i denna definition. Som min kritik av den skandinaviska representativa välfärdsdemokratin tar upp, är kvinnors upplevelser mycket skiljda och vilka behov de har omdiskuterade. Det går inte enligt mig att tala om en kvinnlig gruppidentitet. Olika etniciteter, åldrar, ursprung och klass gör det svårt att tala om en samlad identitet för

¹⁵¹ Young 1996:127

¹⁵² Young 1996:128

¹⁵³ Young 1990:44

kvinnor vilket gör det ännu mer problematiskt att veta hur kvinnor ska lyftas fram i det offentliga. Den heterogenitet som finns i den stora definitionen "kvinna" gör det svårt att förstå hur Youngs teori skulle kunna appliceras i samhället. På samma sätt blir det problematiskt när hon menar att politiska beslut ska kunna styrka att de tagit berörda grupperns åsikter i beaktning. Hur detta rent praktiskt ska kunna fungera eller vilka kriterier som ska föreligga för att grupper ska anses berörda, går Young inte närmare in på. Vad som dock verkar vara grundläggande för att få plats i Youngs offentlighetsmodell är att en grupp måste erkännas ha en egen identitet och egna behov. Hur erkännande ska gå till för den heterogena gruppen kvinna finner jag inget svar på hos Young. Fraser motoffentligheter verkar istället vara en metod för att skapa sådana gruppidentiteter och göra den större offentligheten medvetna om gruppens partikularitet och behov av erkännande. Youngs teori behöver därmed ett begrepp likt Fraser motoffentligheter för att *politics of difference* ska bli möjlig. Jag tror inte att det finns en motsättning mellan Fraser och Youngs teorier utan att de snarare har fokuserat på olika medkomplementär delar för hur en inkluderande politisk offentlighet kan uppnås. Jag tror inte att Young skulle förkasta det behov som Fraser menar att motoffentligheterna fyller. På samma sätt tror jag inte att Fraser skulle argumentera mot Youngs tankar om den heterogena offentligheten.

Det kanske viktigaste bidrag Young gör, är att hon understryker olika grupperns betydelse för en fungerande offentlighet. Vi lever idag i ett stratifierat samhälle som är påverkat av olika strukturellt ojämna förhållanden. Om man väljer att som Habermas utgå från en offentlighet som ska överskrida den egna preferensen för att nå konsensus riskerar förtryckande strukturer att påverka. Som vi har sett genom uppsatsen är det något som skett i välfärdsstaten där experter tagit över och bestämt vilka resurser kvinnor kan tänkas behöva och där normativa föreställningar om genus påverkar kvinnor negativt. Young ger istället möjligheten att skapa en offentlighet som respekterar olikheter och ser dem som en resurs. På detta sätt skulle offentlighetsmodellen ge en möjlighet att skapa demokratiska processer som inkluderar flertalet olika anspråk och grupper. Habermas argumenterar för att det skulle vara möjligt att sätta den egna preferensen inom parentes för att se till det gemensamma bästa. En sådan utgångspunkt riskerar dock att grupper tvingas överge den egna partikulariteten vilket gör att kvinnor förlorar möjligheten att uttrycka sina egna specifika behov. Fokus bör istället i den politiska offentligheten ligga på diskussion, förklarande av den egna ställningen för att bredda individens förståelse snarare än att nå konsensus. Jag ställer mig dock frågande till hur Young menar att offentligheten tillslut ska nå fram till en opinion eller hur argumentationen ska användas för att påverka välfärdssystemet. Om målet inte är konsensus och argumentationen styrs av olika grupperns ståndpunkt blir det svårt för till exempel folkvalda att ta ställning till och använda sig av debatten. Jag tror dock att Youngs heterogena offentlighets främsta fördel är dess möjlighet att bredda olika grupperns medvetande och bryta olika former av isolering. När medborgare ska rösta eller politiska representanter ta beslut, har de genom den breda debatten och deltagandet fått en ökad social förståelse vilket gör att den egna förståelsen vidgas.

Trots att jag tilltalas av tanken om en offentlighet dit alla har tillgång, är det svårt att uppnå rent praktiskt. Om det ändå skulle gå att fastlägga vilka grupper som ska få tillgång och hur de institutionella kraven för att alla ska få säga sitt skulle se ut finns det fortfarande inget som garanterar att deras ord tas på allvar och att den dominerande gruppens tankar ändå inte fortsätter att vara de styrande. Jag har således svårt att se hur olika utgångspunkter skulle kunna tillerkännas ett lika värde som alla grupper bara för att de försäkras en plats. På samma sätt har jag svårt att ta till mig Habermas idealiserade tanke om att det går att göra statusfria offentligheter där olikheter kan överskridas. Jag anser att Frasers motoffentligheter krävs för

att skapa en brygga mellan de två utgångspunkterna. Genom motoffentligheterna kan därmed olika grupper skapa en egen identitet, formulera sina egna resurskrav efter de egna specifika behoven för att sedan utmana den politiska offentligheten. När dessa motdiskurser sedan sprids och utmanar för givet tagna föreställningar är det viktigt att de erkänns och får en plats i den offentliga debatten. Feminismen är en sådan organisering som genom alternativa arenor uppmärksammat problem såsom våld i hemmet eller kvinnors dubbelarbete. Den politiska debatten bör därför enligt mig styras av Young normativa och institutionella ideal där alla sociala grupper får möjlighet att tala och ta plats. Trots att en *politics of difference* kan vara svårt att uppnå i dagens stratifierade samhälle är det viktigt att inkludering ändå utgör en normativ grund i politiska offentligheter och att grupper genom motoffentligheterna ges möjlighet att skapa argument för sina utgångspunkter. För att detta ska ske krävs därför att grupper har haft möjlighet att i egna diskursiva rum skapat en identitet och argument för att sedan erkännas en plats i den större offentligheten. Det krävs sedan att dessa diskurser kan hävda sig i den politiska offentligheten för att genom den rationella kommunikationen påverka och bli författare i samhället snarare än adressater. Jag förespråkar således en heterogen politisk offentlighet som bygger på Habermas kommunikativa rationalitet där grupperns olika giltighetsanspråk undersöks och där grupper tack vare att de i motoffentligheterna har blivit *empowered*, kan argumentera för och styrka giltigheten av det egna argumentet. På detta sätt kan de sedan påverka samhällets system genom opinionsbildning. För när debatten för jämställdhet väl förs och får en plats i det offentliga, är det svårt att argumentera mot ett jämställt samhälle.

6. Slutsats

Välfärdssystemet och kvinnors exkludering verkar bestå av främst två problem. För det första ingår välfärdsstaten i ett samhälle som bygger på normen om den heterogena kärnfamiljen vilket påverkar hur resurser fördelas. För det andra leder omfördelningsparadigmet till att kvinnor förlorar möjligheten att själva tala om vilka behov de har vilket gör att de inte kan påverka eller utmana den könsnormativa föreställningen som påverkar omfördelningen. Lösningen för att skapa en välfärdsstat som inkluderar kvinnor verkar således vara att utmana de gamla könsföreställningarna samt skapa en demokratimodell som låter kvinnor vara med i viljeformationer på samma villkor som män. Samtidigt är det viktigt att välfärdsstaten omfördelar resurser så att kvinnor kan bestämma och forma sina liv efter sina egna önskemål.

Välfärdsstaten behövs därmed för att skapa jämn omfördelning och för att göra det möjligt för människor att få tillgång till samma valmöjligheter. Det finns dock risk för att könsnormativa föreställningar får styra debatten om omfördelning och att hegemoniska föreställningar påverkar välfärdsstatens omfördelning. Därför är det viktigt att bryta den klientroll som skapats eftersom den på många sätt är intimt sammanbunden med olika genusföreställningar. Den skandinaviska välfärdsmodellen har kommit långt med att ifrågasätta rådande könsnormer genom att föra debatter rörande jämställdhet. Genom att diskutera såväl män som kvinnors ansvar samt andra familjeformer än den heterogena kärnfamiljen har normativa föreställningar om genus ifrågasatts och utmanats. Den skandinaviska modellen har även skapat bra förutsättningar för att uppnå en jämn omfördelning mellan män och kvinnor genom ett väl utvecklat välfärdssystem. Den skandinaviska modellen utgör enligt mig ett exempel på hur kvinnor tack vare välfärdssystem i högre utsträckning kan forma sina liv efter egna önskemål. Skandinavien är ett exempel på hur välfärdsstaten har försett samhällets medborgare med service som gjort det möjligt med exempelvis ett högt deltagande av kvinnor på arbetsmarkanden och hur barnomsorg lyfts ur det privata området till att bli ett samhällsansvar. På grund av detta har den skandinaviska modellen överkommit dikotomin privat/offentligt och kan således i viss utsträckning benämnas kvinnovänlig.

Det som gör att den skandinaviska välfärdsmodellen inte helt lyckats omstrukturera kön är att den fortfarande bygger på en politisk representativitet som gör att endast några få kvinnor får representera den heterogena grupp som kvinnor faktiskt är. Den representativa demokratin har lett till att debatten begränsas till en politik rörande omfördelning vilket gjort att kvinnor förlorat sin röst att själv hävda sig i debatten. Denna form av demokrati gör även att medborgare inte har möjlighet att resonera sig fram till den bästa lösningen utan att de endast blir några få experter som får dominera och bestämma. Det som krävs är således en demokratimodell som ger plats åt kvinnor att själv forma och diskutera vilka behov hon har samt att könsstrukturer omformuleras genom att den politiska debatten breddas och ger plats åt olika grupper.

För att kvinnor ska kunna ges en röst i samhället förespråkar jag den diskursiva demokratin tillsammans med procedurella rättigheter som gör det möjligt för kvinnor att genom kritisk rationalitet delta i politiska viljebildningar. Den diskursiva rationaliteten skulle därmed göra det möjligt för medborgarna att komma samman i den politiska offentligheten för att påverka exempelvis välfärdsstatens utformning och resursfördelning. Den diskursiva demokratin och procedurella paradigm ger oss en bild av hur medborgare kan påverka det samhälle de är en del utav. Habermas demokratimodell innebär dock vissa brister då den inte lägger vikt vid de strukturer, i detta fall könsstrukturer, som genomsyrar och påverkar samhällets institutioner

vilket påverkar hur kvinnor bemöts i den politiska offentligheten. Kvinnor riskerar därmed att inte tas på allvar eller bli tystad av dominerande gruppers föreställningar. Därmed är det viktigt att förstå hur den rationella kommunikationen kan uppnås i ett samhälle som är socialt stratifierat. Jag anser att det krävs ett begrepp likt Fraser motoffentligheter för att kvinnors deltagande i den politiska offentligheten ska realiseras.

Jag menar likt Fraser att det är viktigt att kvinnor får en plats att forma sin gruppidentitet och skapa motdiskurser som kan bredda den större offentligheten. Kvinnor har länge varit splittrad och styrd av de resurser som välfärdsstaten försett dem med vilket gjort att de har behov av att omgruppera sig på egen hand, utan inflytande från hegemoniska föreställningar. Det är dock viktigt att de nya motoffentligheterna ändå ges plats i den större offentligheten. Därför vänder jag mig till Youngs *politics of difference* som poängterar vikten av att respektera olika grupper och behovet av att låta dessa få utrymme i den politiska offentligheten. Hur detta ska gå till eller vilka grupper som erkänns detta utrymme är dock Young otydlig på. Jag tror därmed att Fraser begrepp motoffentligheter är ett bra sätt att låta nya diskursiva tolkningar formas som breddar debatten och som sedan kan ge sig in i offentligheten. En offentlighet som jag menar måste vila på Youngs grundantaganden om respekt, tillåtelse för grupper att tala samt olikhet och där konsensus inte alltid behöver utgöra det primära målet. Istället ska den politiska offentligheten bygga på ett klimat där man får lära av varandra för att på detta sätt förstå hur det egna önskemålet utgör en del av en större social verklighet.

Jag argumentera således för en modell där såväl erkännande, omfördelning och politisk deltagande i offentligheter ska leda ett politiskt deltagande där den diskursiva rationaliteten ska styras. Detta sker enligt mig via motoffentligheter som genom formandet av alternativa diskurser leder fram till ett erkännande i den politiska offentligheten och där gruppers partikularitet tas i beaktning. Erkännandet kan sedan användas som ett medel för att påverka och argumentera för gruppens behov. Jag argumenterar även för välfärdssystem som erbjuder möjlighet att utjämna fördelningen av resurser och således göra det möjligt för män och kvinnor att få tillgång till samma alternativ för att genomföra sitt liv. Det krävs också ett samspel mellan institutioner och det politiska deltagande som gör det möjligt för kvinnor att delta genom procedurella rättigheter och således bli författare i samhället snarare än adressater och klienter.

Ett första steg är taget för hur ett inkluderande välfärdssamhälle för kvinnor ska uppnås. Det är dock en lång väg kvar. I uppsatsen har en rad frågor väckts vilka kräver mer undersökning. Det är till exempel viktigt att undersöka den specifika representation som Young förespråkar. Hur skulle det vara möjligt att garantera att olika grupper verkligen får inflytande i frågor som kommer att påverka gruppen samt vilka grupper ska ha denna tillträdelse. Det är även viktigt att fortsätta att undersöka hur det är möjligt att skapa breda politiska debatter där alla grupper får lika stort inflytande. Speciellt viktigt är att komma fram till hur de könsstereotypa strukturer som påverkar kvinnors tillgång ska brytas. Det är även viktigt att fortsätta att empiriskt undersöka skillanden mellan olika välfärdsstaters omfördelning. Sådana empiriska undersökningar utgör ett bra verktyg för att undersöka vilken service som verkar vara grundläggande för att män och kvinnor ska uppnå samma villkor i samhället.

Referenslista

- Björneberg, Ulla & Kollind, Anna-Karin (2003) *Att leva tillsammans*. Liber AB, Malmö.
- Borchorst, Anette & Siim, Birte (2002) "The women-friendly welfare state revisited", s. 90-98, *NORA* Vol. 10, No.2
- Borchorst, Anette & Siim, Birte (2008a) "Woman-friendly policy paradoxes?" s.27-42 i *Gender Equality and Welfare Politics in Scandinavia*, Melby, Karin (ed) Polity Press, London.
- Borchorst, Anette & Siim, Birte (2008b) "Women –friendly policies and state feminism: Theorizing Scandinavian gender equality", s. 207-224, *Feminist Theory* Vol.9, No.2
- Carleheden, Mikael (2007) "Fostran till frihet. Skolans demokratiska värdegrund ur ett habermasianskt perspektiv" s. 109-146 i *Utbildning som kommunikation*, Englund, Tomas (red) Daidalos AB, Göteborg.
- Carleheden, Mikael (2007) "Social ojämlikhet och kulturell missaktning. Två utmaningar för den deliberativa demokratimodellen" s. 169-204 i *Utbildning som kommunikation*, Englund, Tomas (red) Daidalos AB, Göteborg.
- Carleheden, Mikael (2006) *Kritisk teoretisk metodologi eller konsten att bedriva teoretisk och normativ forskning*, Sociology at Örebro University, Örebro
- Daly, Mary & Rake, Katherine (2003) *Gender and the welfare state*. Polity Press, London.
- Danemark, Berth (2003) *Att förklara samhället*, Studentlitteratur, Lund
- Elster, John (1998) "Introduction" s. 1-18 i *Deliberative Democracy*, Elster, John (edt) Cambridge University Press, New York.
- Eriksen, Oddvar Erik & Wiegård, Jarle (2000) *Habermas politiska teori*. Studentlitteratur, Lund.
- Fraser, Nancy (1993) *Unruly Practices. Power, Discourse and Gender in Contemporary Social Theory*. Polity Press, Great Britain
- Fraser, Nancy (1997) *Justice Interruptus – Critical Reflections on the Post socialist Condition*. Routledge, New York.
- Fraser, Nancy (2003) *Den radikala fantasin. Mellan omfördelning och erkännande*. Daidalos AB, Göteborg
- Fraser, Nancy (2008) *Scales of justice. Reimagining Political Space in a Globalizing World*. Polity Press, London.
- Giddens, Anthony (2006) *Sociologi*. Studentlitteratur, Lund.

Gustafsson, Anette (2008) *Könsmakt och könsbaserade intressen*. Doktorsavhandling, Göteborgs universitet

Habermas, Jürgen (1992) "Further Reflections on the Public Sphere" s.421-461 i *Habermas and the Public Sphere* Calhoun, Craig; Cambridge Mass, London.

Habermas, Jürgen (1996a) *Kommunikativt handlande. Texter om språk, rationalitet och samhälle*. Daidalos AB, Göteborg.

Habermas, Jürgen (1996b) *Between Facts and Norms: Contributions to a Discourse Theory of Law and Democracy*. Polity, London.

Habermas, Jürgen (1997) *Diskurs, rätt och demokrati*. Daidalos AB, Göteborg.

Hernes, Helga Maria (1987) *Welfare State and Women Power*. Norwegian University Press, Oslo.

Landesman, Bruce (1988) "On Nancy Frasers Women Welfare and the Politics of Need Interpretation", s.151-161, *Hypatia* Vol. 3, No, 2.

Meehan, Johanna (1995) "Introduction" s.1-20 i *Feminists Read Habermas*. Routledge, New York.

Melby, Kari, Ravn, Anna-Birte & Wetterberg, Christina "A Nordic model of gender equality?" s.1-24 i *Gender Equality and Welfare Politics in Scandinavia*, Melby, Kari (edt) Policy Press, London.

Smith, Anna Marie (2008) "Neoliberalism, welfare policy, and feminist theories of social justice", s. 131-144, *Feminist Theory* Vol. 9, No 2

Stavroy, Elaine (2001) "Working Towards Reciprocity: Critical Reflections on Seyla Benhabib and Iris Young", s. 137-148, *Angelaki: Journal of Theoretical Humanities* Vol. 6, No. 2.

Young, Marion Iris (1990) *Justice and the politics of difference*. Princeton University Press, Princeton New Jersey.

Young, Marion Iris (1996) "Communication and the Other: Beyond Deliberative Democracy" s. 120-135 i *Democracy and Difference*, Benhabib, Seyla (ed) Princeton University Press, New Jersey.

Young, Marion Iris (2000) *Inclusion and Democracy*. Oxford University Press, New York